

KÜRESEL REKABETTE YÜKSELEN BİR GÜÇ: ÇİN

HAZIRLAYAN
Sumru Öz

TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu
Aralık 2006

TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu

TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu (REF), Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği (TÜSİAD) ve Sabancı Üniversitesi ortak girişimleri ile 1 Mart 2003 tarihinde kurulmuş bir araştırma merkezidir. Amacı, genel olarak küreselleşme, özel olarak da Avrupa Birliği ile bütünleşme sürecinde uluslararası piyasalarda Türk özel sektörünün kalıcı bir pazar payı elde edebilmesi için gerekli rekabet gücü, inovasyon ve teknoloji yönetimi, ve kıyaslama çalışmalarını yapmaktır. REF çalışmalarını; araştırma, bilgi yayılımı ve işbirlikleri başlıkları altında sürdürmekte; faaliyetlerini, görüşlerini ve rekabetçilik alanındaki gelişmeleri kamuoyu ile web sitesi (www.ref.sabanciuniv.edu) ve Rekabet Postası başlıklı bülteni ile paylaşmaktadır.

Tasarım

İrem Çiğdem Paçal ve Ceyla Sakaoğlu
Sabancı Üniversitesi Sanat ve Sosyal Bilimler Fakültesi

©2006, REF

Tüm hakları saklıdır. Bu eserin tamamı ya da bir bölümü, 4110 sayılı Yasa ile değişik 5846 sayılı FSEK. uyarınca, kullanılmadan önce hak sahibinden 52. Maddeye uygun yazılı izin alınmadıkça, hiçbir şekil ve yöntemle işlenmek, çoğaltılmak, çoğaltılmış nüshaları yayımlamak, satılmak, kiralanmak, ödünç verilmek, temsil edilmek, sunulmak, telli/telsiz ya da başka teknik, sayısal ve/veya elektronik yöntemlerle iletilmek suretiyle kullanılamaz.

İÇİNDEKİLER

TABLolar	iii
ŞEKİLLER	iv
ÖNSÖZ	1
1. 1978'DEN GÜNÜMÜZE	3
Kırsal Reform	3
Kentsel Reform	4
Makroekonomik Reform	4
Açık-Kapı Politikası	5
2. SAYILARLA ÇİN HALK CUMHURİYETİ	7
3. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM	17
4. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ ve SONRASI	26
DTÖ Üyelik Şartları	26
Küresel İhracatta Gelişmeler	27
5. ÇİN HALK CUMHURİYETİ - TÜRKİYE TİCARİ İLİŞKİLERİ	34
Dış Ticaret	34
Dış Yatırım	40
REFERANSLAR	43
EKLER	46

TABLolar

Tablo 2.1 Çin'in Ticaret Performans Endeksi	13
Tablo 2.2 Türkiye'nin Ticaret Performans Endeksi	13
Tablo 3.1 Vergi Teşvikleri	21
Tablo 3.2 IMD Rekabetçilik Endeksine göre Sıralama	22
Tablo 5.1 Türkiye-Çin Dış Ticareti	35
Tablo 5.2 Çin-Türkiye Dış Ticareti	35
Tablo 5.3 Başlıca İhracat Kalemlerimiz (milyon ABD Doları)	37
Tablo 5.4 Başlıca İthalat Kalemlerimiz (milyon ABD Doları)	38

ŞEKİLLER

Şekil 2.1 2004 Yılında ABD Hariç En Yüksek GSMH'ye Sahip 6 Ülke ve Türkiye'nin 1978-2004 Dönemi Değerleri (milyar ABD Doları)	7
Şekil 2.2 Çin ve Türkiye'nin 1978–2004 Dönemi Kişi Başına GSMH'sı (ABD Doları)	8
Şekil 2.3 2004 Yılında En Fazla Mal İhracatı Yapan 10 Ülke ve Türkiye'nin Payları (%)	9
Şekil 2.4 2004 Yılında En Fazla Mal İthalatı Yapan 10 Ülke ve Türkiye'nin Payları (%)	9
Şekil 2.5 2004 Yılında En Fazla Mal İhracatı Yapan 5 Ülke ve Türkiye'nin 1978–2004 Dönemi Değerleri (milyar ABD Doları)	10
Şekil 2.6 2004 Yılında En Fazla Mal İthalatı Yapan 5 Ülke ve Türkiye'nin 1978–2004 Dönemi Değerleri (milyar ABD Doları)	10
Şekil 2.7 Çin Dış Ticaret Dengeleri, 2004 (milyar ABD Doları)	11
Şekil 2.8 Çin İhracatının Sektörel Dağılımı, 2004 (%)	11
Şekil 2.9 Çin İthalatının Sektörel Dağılımı, 2004 (%)	12
Şekil 2.10 Sektöre göre Çin'in Göreli İhracat Avantajı ve Göreli İthalat Nüfuz Endeksleri, 2004	14
Şekil 3.1 1984–2005 Döneminde Çin'e Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırımlar (milyar ABD Doları)	17
Şekil 3.2 2000 Yılında En Fazla Doğrudan Yabancı Yatırım Alan Ülkelerin 1978–2004 Dönemi Değerleri (milyar ABD Doları)	18
Şekil 3.3 Doğrudan Yabancı Yatırım Stokundan Bölgelerin Aldığı Pay, 2004 (%)	19
Şekil 3.4 Doğrudan Yabancı Yatırım Girişinin Ülkelere Göre Dağılımı, 2004 (%)	24
Şekil 4.1 Dünya Giyim Eşyası İhracatında Pay (%)	29
Şekil 4.2 Dünya Tekstil İhracatında Pay (%)	29
Şekil 4.3 Dünya Büro Makineleri ve Telekomünikasyon Malzemeleri İhracatında Pay (%) ..	30
Şekil 4.4 Dünya Tarım Ürünleri İhracatında Pay (%)	31
Şekil 4.5 Dünya Kimyasal Ürünler İhracatında Pay (%)	31
Şekil 4.6 Dünya Otomotiv Ürünleri İhracatında Pay (%)	32
Şekil 4.7 Dünya Demir-Çelik İhracatında Pay (%)	32
Şekil 4.8 Dünya Turizm Gelirlerinde Pay (%)	33
Şekil 5.1 1988–2005 Dönemi Türkiye-Çin Dış Ticareti (milyar ABD Doları)	34
Şekil 5.2 2001 ve 2004 Yıllarında Çin'in En Çok Ticaret Yaptığı Ülkelerle Olan İhracatının İthalatını Karşılama Oranı (%)	36

ÖNSÖZ

Gerek akademik yayınlarda ve çeşitli kuruluşların yayımladığı araştırma raporlarında gerekse medyanın yayınlarında yükselen ekonomiler olarak nitelendirilen ülkeler sürekli bir gündem maddesi olarak irdelenmeye devam edilmektedir. Bu ülkeler arasında Çin ve Hindistan'a yoğun bir ilgi olduğunu görüyoruz. Küresel bağlamda herhangi bir rekabetçilik analizi Çin ve Hindistan'ı göz önüne almak durumundadır. Bu iki ülke büyük nüfusları ve farklı politik sistemleri ile esasen öteden beri dikkatle izlenen ülkelerdi. Son senelerde bu ülkelerin kalkınma çabalarının çok daha yakından takip edilmesinin ana nedeni dünya ekonomisi ile bütünleşme çabaları ve bu çabalarında gösterdikleri başarıdır. Değişik politik sistemleri olan bu iki ülke geçmiş uygulamaları ile karşılaştırıldığında büyük değişimler içeren stratejileri ve yöntemleri ile gelişme yönünde önemli adımlar atmışlardır. Türkiye'nin de aralarında bulunduğu yükselen ekonomiler hakkında sağlıklı bilgiler türetilmesinin ve yayılmasının rekabetçilik analizlerinin isabeti açısından önemi açıktır. Bu görüşlerden hareketle, TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu olarak öncelikle Çin ve Hindistan'ı çalışma planımıza dahil ettik. Çin'in ekonomimizdeki daha baskın konumu nedeni ile bu iki ülkenin ayrıntılı incelenmesine Çin ile başlamaya karar verdik. Dr. Sumru Öz tarafından hazırlanmış olan elinizdeki *Küresel Rekabette Yükselen Bir Güç: Çin* başlıklı Rapor bu yöndeki çalışmalarımızın bir ürünüdür.

1978 yılından bu yana süregelen ekonomik reformlarla dış dünyaya açılan Çin 11 Aralık 2001 tarihinde de Dünya Ticaret Örgütü'ne üye oldu. 2005 yılı verilerine göre Çin artık dünyanın en büyük dördüncü ekonomisidir. Satın alma gücü paritesi göz önüne alındığında ise ABD'nin ardından ikinci sıradadır. 1978 yılından bu yana yıllık ortalama %8,5'lük bir büyüme gerçekleştirerek kişi başına milli gelirini 9 katına çıkarmıştır. 1978 yılında yaklaşık 10 milyar ABD Doları değerinde mal ihracatı yapan Çin'in 2004 yılı ihracatı 600 milyar ABD Doları oldu ve Dünya Ticaret Örgütü'ne göre dış ticarete dünyada üçüncü sıraya yerleşti. 2004 yılında 60 milyar ABD Doları doğrudan yabancı yatırım yapıldığı Çin, ABD ve İngiltere'nin ardından dünyada en çok doğrudan yabancı yatırım çeken üçüncü ülke oldu.

İnsan kaynakları ve Ar-Ge'nin geliştirilmesinde de Çin'in önemli atılımlar içinde olduğu görülmektedir. Çin dünyada yaygın imajı ile salt ucuz işçiliğe dayalı bir üretim merkezi olmanın ötesinde teknoloji üreten bir ülke durumuna gelme kararlılığındadır ve bu yönde de adımlar atıyor. Örneğin, 1998–2003 arasındaki beş yıllık dönemde çoğunluğu teknik konularda olmak üzere yüksek öğrenime devam eden öğrenci sayısı 3,5 kat artırıldı. 1996 yılında Ar-Ge harcamalarının GSYİH'ye oranı %0,6 iken, 2004 yılında bu oran %1,4'e yükseldi. Ar-Ge harcamalarının %57'si özel sektör tarafından karşılanmaktadır.

Çin'deki bu gelişmeler oldukça etkileyici olmakla birlikte Çin hakkında bazı gözlemler de resmin tümü ile pembe olmadığını bu ülkenin de bazı sorunları olduğunu ve bu sorunları aşmakta zorlandığını göstermektedir. Çin, Dünya Ekonomik Forumu'nun bu yıl yayımladığı Küresel Rekabet Endeksi'nde geçen seneye göre 6 sıra; İş Rekabet Endeksi'nde ise 10 sıra geriye düşmüş durumda.

Bu gelişmelerde; yolsuzluk, yönetim eksikliği, fikri mülkiyet haklarının korunmaması ve işçi münasebetlerindeki olumsuzluklar gibi hususlar öne çıkmaktadır. Nitekim Çin'de 1993 yılında 10.000'in altında olan protesto mitinglerinin sayısı 2003 yılında 58.000'i aşmıştır. 1990'ların sonlarından bu yana üretkenlikteki artış durma noktasına gelmiş durumdadır. Yüksek kalkınma hızının motoru olarak üretkenlik artışından ziyade yoğun yatırım gösterilmektedir.

Bir yandan ikili dış ticaretimizde aleyhimize mevcut dengesizlik, iç ve dış pazarlarımızda karşı karşıya kaldığımız çetin fiyat rekabeti; diğer yandan geni iç pazarı ve dünya pazarlarında işbirliği olanakları ile Çin, Türkiye'de büyük ilgi uyandıran bir ülke. Bu ilginin bir boyutu da Türk sanayiinin Çin sanayii karşısında rekabet edebilirliği konusundaki endişe. Bütün bu ilgi ve endişelere rağmen Çin hakkında üniversite ve araştırma kurumlarımızdan kaynaklanan çalışma sayısı maalesef yok denecek kadar azdır. Elinizdeki Rapor bu eksikliği giderme yönünde atılmış bir adımdır. Çin'in Türkiye'de daha soğukkanlı, ayrıntılı ve derinlemesine incelenmesine gerek vardır. Bizim görüşümüz odur ki, Türk sanayiinin Çin sanayiinin rekabeti karşısında büyümesini sürdürebilmesini sağlayacak rekabet ve işbirliği stratejilerini gerçekleştirecek ve uygulayacak birikimi ve özgüveni mutlaka vardır. Bu Raporun Çin hakkında daha ayrıntılı çalışmaların önünü açmasını dilerim. Raporu hazırlayan Dr. Sumru Öz'e ve Raporun basımını sağlayan Borusan Holding A.Ş.'ye teşekkürü bir borç bilirim.

Saygılarımla,
Prof. Dr. Gündüz Ulusoy
Direktör

1. 1978'DEN GÜNÜMÜZE

1949 yılında Mao Zedong liderliğinde komünist rejimin iktidara gelmesi ile Çin'de SSCB model alınarak oluşturulan planlı ekonomik yapıya geçildi. Bu yapı kısa süre içerisinde planlı ekonominin temel sorunu olan verimsizlik, kaynak israfı, yetersiz ve yavaş teknolojik gelişme gibi sorunlar altında işlevselliğini yitirdi. Soğuk savaş dönemi uygulanan Amerikan ambargosu ve Mao Zedong'un içe dönük politikaları Çin'i dünya ticaretinden soyutlarken, ağır askeri harcamalar içerisinde yaratılan ekonomik değerlerin refahı artırma yönünde kullanımını kısıtladı. Mao'nun "Büyük Hamlesi" (1957–1960), ülkede yaşanan kıtlık sonucu 15 milyon kişinin ölümü ile sona ererken, ardından başlattığı "Kültür Devrimi" (1966–1976) 1976 yılında Mao'nun ölümü ile ekonomik bir ilerleme kaydedemeden noktalandı. O yıl Çin'de kişi başına düşen milli gelir 126 ABD Doları, kişi başına yıllık harcama 74 ABD Doları ve Çin'in dünya ticaretindeki payı %0,4 idi.

Çin Komünist Partisinin 1978 yılı Aralık ayında düzenlediği 11. Merkez Parti Komitesi toplantısı pek çok araştırmacı tarafından Mao sonrası ekonomik reformların başlangıcı olarak kabul ediliyor. Partinin reformcu kanadının Deng Xiaoping liderliğinde yönetime gelmesiyle hükümet politikasının temeli ekonomik gelişme olurken bu amaçla tarımda, dış ekonomik ilişkilerde ve kamu yönetiminde bir dizi köklü değişikliğe başlandı. Bu değişiklikleri dört ana kategoride incelemek mümkün; kırsal reform, kentsel reform, makroekonomik reform ve açık-kapı politikası.

Kırsal Reform

Mao döneminin ağır sanayi hamlesine rağmen 1978'e gelindiğinde Çin hala kırsal bir yapıya sahipti. Nüfusun %71'i tarım sektöründe çalışıyor buna rağmen tarımda verim elde edilemiyordu. O zamana kadar devletin tarım politikası yaratılan artı değeri sanayi sektörüne aktarmaktan ibaret olmuş dolayısı ile tarım sektörü çok geri kalmıştı. Hane tarımı ve göç kesinlikle yasaklanmış, çiftçiler kendilerine bir fayda sağlamayan devlet topraklarını verimsiz bir şekilde işlemeye mecbur bırakılmışlardı. Reform hareketi ile birlikte hane tarımı serbest bırakılmaya başlandı. Ekilen ürün ve fiyat üzerindeki denetimler gevşetilirken, devlet ürün alım fiyatları artırıldı. Tarım ürünleri üzerindeki vergiler ve çiftçilerin toprak kullanımı dolayısı ile yetiştirmek zorunda oldukları minimum ürün miktarları düşürüldü. Çiftçilerin bu minimum miktar üzerinde ürettikleri ürünlerini yerel pazarlarda satmasına ve isteyenlerin başka sektörlerde çalışmasına izin verildi. Ekilen ürün üzerindeki kısıtlamaların gevşetilmesi ile verim artarken balıkçılık, ormancılık gibi sektörler gelişti. Yanı sıra değişik sektörlerde faaliyet gösteren "Köy ve Kasaba İşletmeleri"nin (KKİ)¹ kurulmasına izin verildi ki bu işletmeler Çin'in ekonomik atılımında önemli bir rol oynar. KKİ'nin Çin Gayri Safi Milli Hasılasındaki (GSMH) payı 1990'larda %30'un üzerine çıktı. 1980'lerden bu yana üretimi her yıl ortalama %20 artan KKİ, son yirmi yılda 130 milyon kişiye iş olanağı sağladı.

¹Town and Village Enterprises

Kırsal reformlar Çin'de yoksullukla savaşın en önemli silahı oldular. 1978'de kırsal nüfusun %30'una karşılık gelen 250 milyon kişi mutlak yoksulluk sınırı² altında yaşarken bu rakam 1998'de kırsal nüfusun %4,8'ine karşılık gelen 42 milyona indi (UNDP China, 2001). Bugün Çin tarım sektörü dünyanın diğer yörelerindekiyelerden pek de farklı işlemiyor, fiyat ve ürün çeşitliliği pazar tarafından belirleniyor.

Kentsel Reform

1978'de Sichuan eyaletinde bazı işletmelere üretim planlama ve pazarlama konusunda özerklik verilmesi ile başlayan endüstride reform hareketleri, kırsal reformların başarılı olması, refahı ve dolayısı ile tüketici mallarına talebi artırması ile hız kazandı. 1984'e gelindiğinde Komünist Parti yönetimi tüm Kamu İktisadi Teşebbüslerine (KİT) birbirleri ile iş yapma, ürünlerini pazarlama ve kâr amaçlı girişimlerde bulunma yetkisi veriyordu. Bunu küçük ölçekli KİT'lerin özel sektöre kiralanması ve bazı KİT'lerin hisselerinin çalışanlarına satılması izledi. Fakat endüstriyel reformlar düşünüldüğü kadar kolay gerçekleşmiyordu. Özellikle KİT'lerin verimliliğini yükseltmek konusunda sıkıntılar yaşanıyordu. 1997 yılında küçük ölçekli KİT'lerin özelleştirilmesine karar verildi ve kısa bir süre içerisinde binlercesi özelleştirildi. Özelleştirilmeyen KİT'lerde verimlilik ve kârlılık halen Çin hükümetinin temel ekonomik sorunlarından birini oluşturuyor. Bu konuda bir başarıdan söz edilemese de uygulanan reformların özel sektörün gelişiminde önemli bir rol oynadığı kesin, bugün artık özel sektör ve Kİİ, Çin'in endüstriyel üretiminin üçte ikisini oluşturuyor.

Makroekonomik Reform

Çin'de son 25 yılda merkezi planlı, kamu mülkiyetine dayalı bir ekonomik sistemden, özel mülkiyete dayalı pazar ekonomisine geçme yolunda önemli mesafeler kat edildi. Bu yoldaki mihenk taşlarından birisi fiyatlar üzerindeki devlet kontrolünün aşamalı olarak kaldırılması oldu. Bugün Çin'de satılan malların %94,7'sinin fiyatı piyasa tarafından belirlenirken sadece %4'ünün fiyatı devlet tarafından tespit ediliyor. Kalan %1,3 ise yine devlet kontrolünde olmakla beraber belli bir bantta dalgalanmasına izin veriliyor. Fiyatlarda devlet kontrolü daha çok içme ve sulama suyu, yakıt, doğalgaz, elektrik, ilaç, telekomünikasyon, ulaşım gibi hizmet ve ürünlerde uygulanıyor.

Bir diğer önemli değişim 1994 yılında vergi sisteminde yaşandı. Daha önceleri işletmelerin tüm gelirleri merkezde toplanırken, yeni vergi yasaları ile katma değer vergisi, işletme vergisi, gelir vergisi gibi vergi kalemleri tanımlanarak işletmelere karları üzerinde söz hakkı tanındı.

² Çin hükümetinin yoksulluk sınırı. Standart uluslararası yoksulluk sınırı olan 1 ABD doları baz alındığında mutlak yoksulların sayısı önemli ölçüde artarak nüfusun %10'una (World Bank, 2006) yükselmekteyse de, bu mutlak yoksul sayısının azalma eğiliminde olduğu gerçeğini değiştirmez.

Yerel yönetimlere devredilen kimi vergi kalemleri, bu yönetimleri gelirlerini artırmak için ekonomik gelişme yolunda bağımsız adımlar atmaya yönlendirdi. Mali sektördeki değişimlerin yanı sıra finans sektöründe önemli kararlar alındı; Merkez Bankası oluşturuldu, kamu ticari bankalarının yanında yabancı bankaların da Çin'e girmesine, her ne kadar faaliyetleri sınırlandırılrsa da, izin verildi. 1994 yılında tek kur uygulamasına geçildi ve 1996'da cari işlemler üzerindeki kur kontrolleri kaldırıldı. Çin finans sektörü halen sağlam bir yapıya sahip değil. Özellikle batık krediler ve kamu kurumlarının kamu bankalarına olan borçları bu yapının zayıf tarafları. Pek çok ekonomiste göre reformların ve başarılı ekonomik performansın devamı bu zayıflıkların giderilmesine bağlı.

Açık-Kapı Politikası

Çin'in kapılarını dış dünyaya açması Mao sonrası değişimlerin en büyüğü ve ekonomik başarıların en önemli sebebidir. Hong Kong ve Tayvan'a yakın eyaletlerde oluşturulan 4 serbest ekonomik bölge bu açılımın ilk örnekleridir. Bu serbest bölgelerde denenen yabancı yatırım serbestisi ve vergi indirimi gibi politikalar başarılı olunca bunu kapılarını dışa açan şehirler, kıyı bölgeleri ve adalar izledi. 1993'e gelindiğinde ülkede 1800'ün üzerinde özel bölge oluşmuştu. 1988 yılı önemli bir karara sahne oldu; Çin elindeki büyük iş gücü kapasitesini, işgücü ağırlıklı sanayiden teknoloji ağırlıklı sanayiye geçmeye çalışan ülkelerin hizmetine sunmaya karar verdi. Bu karar doğrultusunda, Çin iş gücü ağırlıklı imalat sanayini yabancı yatırımlara sunduğu kolaylıklar sayesinde ülkesine çekecek, dışarıdan aldığı hammaddeyi kalabalık işçi ordusu sayesinde ucuza işleyecek ve işlenmiş olarak ihrac edecekti. Bu karardan sadece birkaç sene sonra Hong Kong imalat sanayinin %80'i güney Çin'e taşınmış ve Çin'in ihracat merkezli yeni ekonomisinin temelleri oturmuştu.

İhracata yönelik işgücü ağırlıklı imalat sanayi kalabalık Çin nüfusuna iş olanağı sağlarken Çin hükümeti "altı temel sektör" olarak belirlediği otomotiv, demir çelik, petrokimya, telekomünikasyon, enerji ve beyaz eşya sektörlerine eğildi. Bu sektörlerde yabancı yatırım çekmek ve teknoloji transferi sağlamak için Şanghay merkezli olmak üzere Yangtze Vadisinde yeni bir ekonomik bölge oluşturuldu. Burada sağlanan teşvikler ve uygulanan ekonomik politikalar sayesinde 1991–1995 arası bölgede 12000 yabancı ortaklı veya tamamen yabancı sermayeli şirket kuruldu. 1990 sonrası Şanghay ekonomisi yıllık ortalama %14'lük bir büyüme gerçekleştirdi. Bölgenin sanayi üretiminin %50'den fazlası ise yukarıda saydığımız altı sektöre ait.

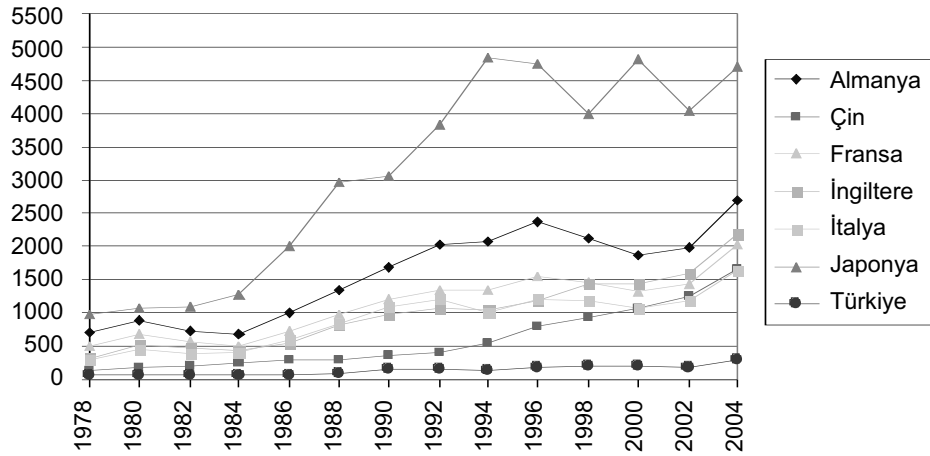
Çin dışı açılmak ve pazar ekonomisini yerleştirmek konusundaki kararlılığını yeni binyılda da sürdürüyor. Aralık 2001'de Dünya Ticaret Örgütüne tam üye olarak Çin, birçok yasa ve

düzenlemeyi standartlaştırdı, gümrük vergilerini büyük ölçüde azalttı ve azaltmaya devam ediyor. Bunun yanında, 2004 yılında anayasada temel bazı değişikliklere giderek, ülkedeki iktisadi faaliyetlerde özel sektörün rolünü öne çıkaran ve özel mülkiyete gelişi güzel el konmasını engelleyen hükümleri anayasaya ekledi. Son olarak 2005 yılında özel şirketlerin altyapı, kamu hizmetleri ve finansal hizmetler gibi belli bazı alanlara girmesini engelleyen düzenlemeler terk edildi (OECD, 2005). Tüm bu kararlı adımlar sayesinde Çin 2004 yılında dünya ticaret listesinde üçüncü sıraya yerleşirken (DTÖ, 2005), yine 2004'te dış kaynaklı yabancı yatırımlar 60 milyar ABD Dolarına ulaştı (UNCTAD, 2005). Dünyanın 500 büyük şirketinden 400'ünün Çin'de yatırımı var ve ülkeye yapılan toplam yabancı yatırım 600 milyar doları aştı (Invest in China, 2005).

2. SAYILARLA ÇİN HALK CUMHURİYETİ

Çin, 9,6 milyon kilometre karelik yüzölçümü ile dünyanın en büyük dördüncü, 1,3 milyar nüfusu ile de dünyanın en kalabalık ülkesi. Nüfusu yılda ortalama %0,6 artıyor ki bu her sene nüfusa yaklaşık 8 milyon kişi eklenmesi demek (China Population Statistical Yearbook, 2004). Nüfusun %23,6'sını 0–14 yaş arası, %69,1'ini 14–65 yaş arası ve %7,2'sini 65 yaş üstü insanlar oluşturuyor.³ 2002 yılı verilerine göre çalışan nüfusun %50'si tarım sektöründe, %21'i sanayide, %29'u ise hizmet sektöründe istihdam ediliyor (Pitsilis, Woetzel and Wong, 2004). Şehirlerde işsizlik oranı %4,3. Okuryazarlık oranı %91 (World Bank, 2000). Bu oran kadınlar arasında %87'lere kadar iniyor.

Şekil 2.1 2004 Yılında ABD Hariç En Yüksek GSMH'ye Sahip 6 Ülke ve Türkiye'nin 1978-2004 Dönemi Değerleri (milyar ABD Doları)

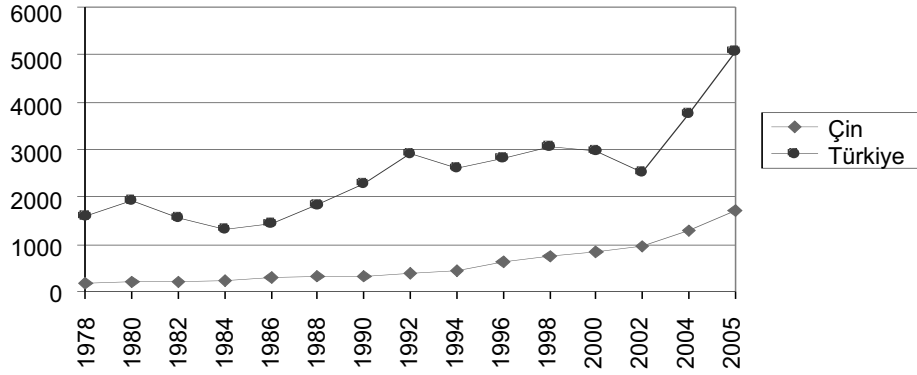

Kaynak: WDI Online, World Bank

2004 yılında toplam GSMH 1,66 trilyon ABD Doları (Şekil 2.1), kişi başına düşen milli gelir 1290 ABD Doları (Şekil 2.2) olarak gerçekleşmiş. 2004 yılında bu gelirin %15,2'si tarım, %53'ü endüstri ve %31,8'i hizmet sektörüne ait (Asian Development Bank, 2005).

³ Yuvarlama nedeniyle değerler 100'e tamamlanamayabilir.

Şekil 2.2 Çin ve Türkiye'nin 1978–2004 Dönemi Kişi Başına GSMH'sı (ABD Doları)

Kaynak: WDI Online, World Bank

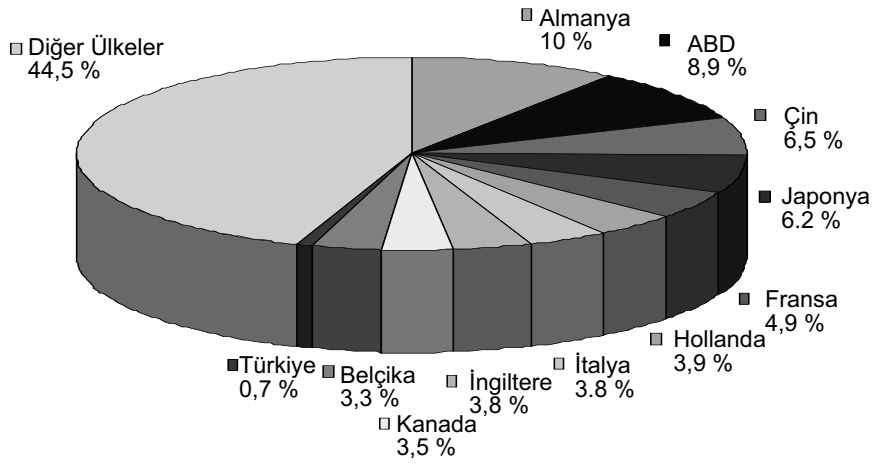
2002 yılı verilerine göre nüfusun en düşük gelire sahip %10'u toplam gelirden %2,5 pay alırken, en yüksek gelire sahip %10 toplam gelirden %28 pay alıyor (UNDP, 2006). Para birimi Yuan, 2004 yılında 1 ABD Doları 8,27 Yuan'a karşılık gelirken, 2005 yılındaki %2,5'lik revalüasyon sonrası 1 ABD Doları 8,07 Yuan'dan işlem görüyor (World Bank, 2006). 2005 yılı sonunda enflasyon %1,6 olarak gerçekleşti. 200 milyar ABD Doları civarında bir dış borca sahip (Asian Development Bank, 2005).

Çin hükümetinin 2004 yılı bütçesine göre geliri 326 milyar ABD Doları, bunun 300 milyar ABD Dolarını vergi gelirleri oluşturuyor. Toplam bütçelenmiş harcama ise 351 milyar ABD Doları, dolayısı ile 2005 yılı bütçesi 25 milyar ABD Doları açık veriyor.

2004 yılında 593 milyar ABD Doları mal ihracatı (Şekil 2.5) ve 561 milyar ABD Doları mal ithalatı (Şekil 2.6) yapan Çin, bu ticaret hacmi ile her iki kategoride de dünya sıralamasında⁴ üçüncü sıraya yükseldi (sırasıyla Şekil 2.3 ve Şekil 2.4).

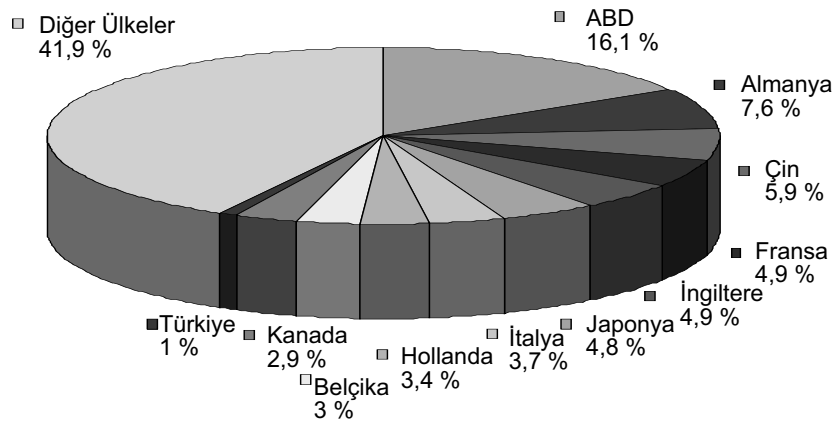
⁴ 2004 yılında dünyada en fazla mal ihracatı ve ithalatı yapan 40 ülke Tablo Ek.1'de verilmiştir.

Şekil 2.3 2004 Yılında En Fazla Mal İhracatı Yapan 10 Ülke ve Türkiye'nin Payları (%)

Kaynak: Trade Statistics, WTO

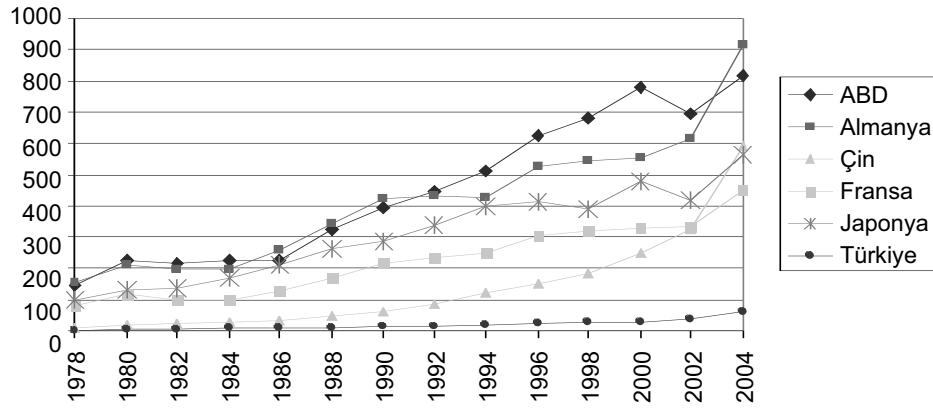
Şekil 2.4 2004 Yılında En Fazla Mal İhracatı Yapan 10 Ülke ve Türkiye'nin Payları (%)

Kaynak: Trade Statistics, WTO

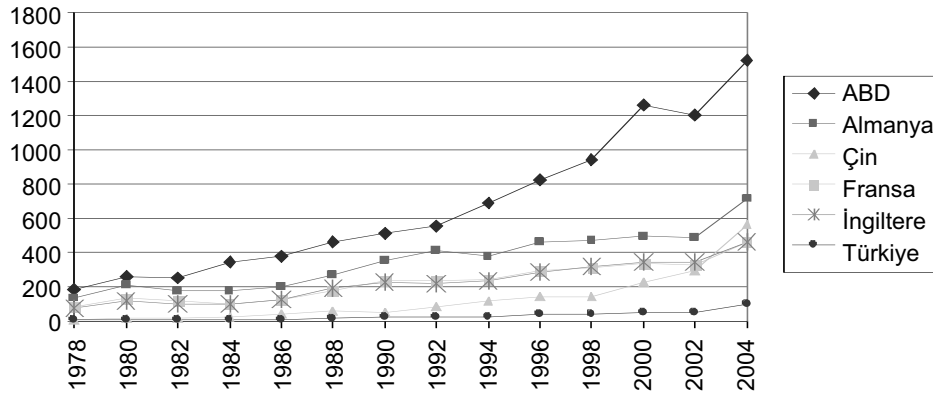
3 yıl süren yıllık %30 gibi yüksek artış hızından sonra, ihracatın 2005 yılından itibaren yıllık %25 artış hızı ile daha ılımlı bir çizgiye oturması bekleniyor. İç talepteki artışa paralel olarak 2005 yılı ilk çeyreğindeki %12'lik ithalat artış hızının son çeyrekte %22'ye yükseldiği kaydediliyor (World Bank, 2006). Buna rağmen 2005 yılı için Çin 102 milyar ABD Doları rekor ticaret fazlası vermiş durumda.

Şekil 2.5 2004 Yılında En Fazla Mal İhracatı Yapan 5 Ülke ve Türkiye'nin 1978–2004 Dönemi Değerleri (milyar ABD Doları)

Kaynak: WDI Online, World Bank

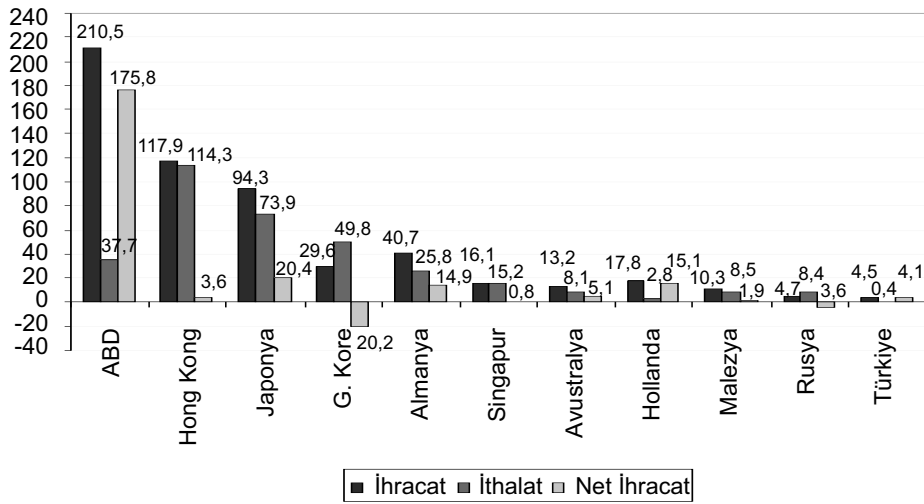
Şekil 2.6 2004 Yılında En Fazla Mal İthalatı Yapan 5 Ülke ve Türkiye'nin 1978–2004 Dönemi Değerleri (milyar ABD Doları)

Kaynak: WDI Online, World Bank

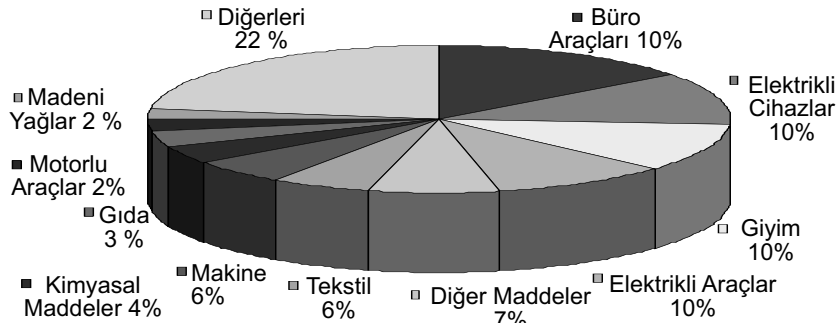
Çin'in dış ticaretinde en önemli yeri sırasıyla ABD, Hong Kong, Japonya, Güney Kore, Almanya, Singapur, Avustralya, Hollanda, Malezya ve Rusya alıyor. Şekil 2.7, Çin'in 2004 yılında, bu ülkelerle ve Türkiye ile dış ticaret dengesini veriyor. Buna göre Çin, başlıca dış ticaret ortakları arasında yalnızca Güney Kore ve Rusya ile ticaretinde açık verirken diğerlerine karşı fazla veriyor.⁵

Şekil 2.7 Çin Dış Ticaret Dengeleri, 2004 (milyar ABD Doları)

Kaynak: UN Comtrade, UN Commodity Trade Statistics Database

Şekil 2.8 Çin İhracatının Sektörel Dağılımı, 2004 (%)

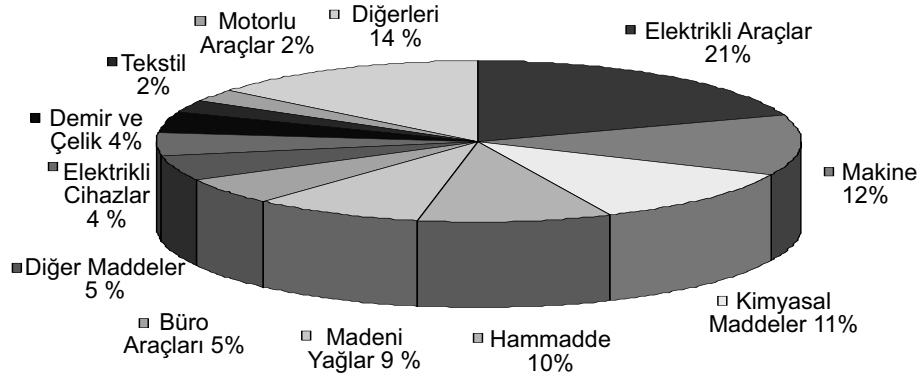

Kaynak: UN Comtrade, UN Commodity Trade Statistics Database

⁵ 2004 yılında Çin ile en fazla mal ihracatı ve ithalatı yapan ülkeler Tablo Ek.2'de verilmiştir.

Büro araçları, elektrikli cihazlar, hazır giyim, elektrikli araçlar, tekstil ürünleri, makine ve kimyasal maddeler Çin'in başlıca ihracat ürünlerini oluşturuyor. 2004 yılında Çin ihracatının sektörel dağılımı Şekil 2.8'de veriliyor.⁶ Şekil 2.9 ise Çin ithalatının 2004 yılındaki sektörel dağılımını veriyor. Buna göre Çin'in ağırlıklı olarak yatırım malları ve hammadde ithal ettiğini söylemek mümkün.

Şekil 2.9 Çin İthalatının Sektörel Dağılımı, 2004 (%)

Kaynak: UN Comtrade, UN Commodity Trade Statistics Database

Birleşmiş Milletler Ticaret Bölümünün hazırladığı "Ticaret Performans Endeksi", ülkelerin ve başlıca sektörlerinin ihracat performansını ve rekabet gücünü farklı boyutlarıyla gözlemeyi ve değerlendirmeyi mümkün kılmaktadır. Bu çalışma 184 ülke ve 14 farklı sektör için temel performans özelliklerini, pazar payı kayıp ve kazançlarını ve bunların ardındaki etmenleri kapsamaktadır. Tablo 2.1, bu çalışmanın ihracatta rekabet gücü ile ilgili bölümünü -Çin'in 1999-2003 döneminde en yüksek ihracat artış hızına sahip dokuz sektörü için pazar payı değişimlerini ardındaki etmenlerle birlikte- vermektedir. "Ticaret Performans Endeksi", pazar payındaki bu değişimin arkasındaki faktörün (1) rekabet gücü mü; (2) en dinamik hedef pazara yakın olmak mı; (3) sektörün en dinamik ürününde baştan uzmanlaşmış olmak mı; (4) dış talepteki değişimlere uyum yeteneği mi olduğunu belirlemektedir. Bu dört etmenin toplam etkisi pazar payındaki yıllık ortalama değişimi yüzde olarak vermektedir.

⁶ Çin ihracat kalemlerini detaylı olarak görmek için Tablo Ek.4'e, ithalat kalemleri içinse Tablo Ek.5'e bakabilirsiniz.

Tablo 2.1 Çin'in Ticaret Performans Endeksi

1999-2003 arası pazar payındaki yıllık değişim (%)	Taşıt Araçları	IT ve Elektronik	Çeşitli İmalat	Elektronik Parça	Mekanik Eşya	Temel İmalat	Giyim	Tekstil	Kimya
Rekabet etkisi	6,71	32,15	8,98	15,59	14,74	7,89	4,31	9,01	9,26
Coğrafi uzmanlaşma etkisi	0,75	1,80	-0,78	1,31	-0,87	-1,07	0,29	-1,20	-1,55
Üründe uzmanlaşma etkisi	-1,52	0,67	-1,00	1,16	1,42	0,02	0,11	2,14	-0,85
Uyum etkisi	2,00	3,88	0,24	-0,44	0,34	0,12	0,57	1,66	-3,05

Kaynak: UN Statistics Division

Tablo 2.1, Çin'in dünya toplam ihracatı içindeki payının 1999-2003 yılları arasında gösterdiği gelişmenin büyük bir bölümünün rekabet etkisi ile açıklanabileceğini gösteriyor. Rekabet etkisi, hedef pazarların ithalatı içinde ihracatçı ülkenin payında 1999-2003 döneminde meydana gelen yıllık ortalama yüzde değişim ile dış ticaret ortağının dünya toplam ithalatı içindeki payı çarpılarak bulunuyor. Bir başka deyişle, rekabet gücündeki değişime bağlı olarak pazar payında görülen değişim, bir ülkenin en önemli dış pazarlarındaki konumunda sergilediği değişimin ağırlıklı toplamı alınarak bulunuyor.

Tablo 2.2 Türkiye'nin Ticaret Performans Endeksi

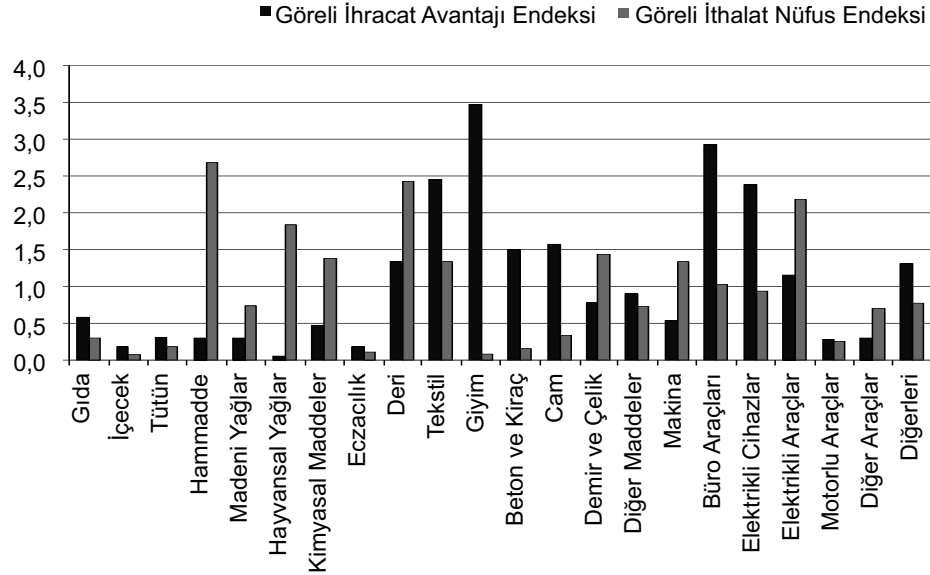
1999-2003 arası pazar payındaki yıllık değişim (%)	Taşıt Araçları	IT ve Elektronik	Çeşitli İmalat	Elektronik Parça	Mekanik Eşya	Temel İmalat	Giyim	Tekstil	Kimya
Rekabet etkisi	19,18	9,92	11,37	7,40	6,41	4,02	3,20	1,99	2,69
Coğrafi uzmanlaşma etkisi	1,96	1,61	2,28	4,24	3,70	2,46	1,86	2,96	3,14
Üründe uzmanlaşma etkisi	-0,61	8,23	4,45	5,49	4,29	2,39	1,75	1,08	-2,01
Uyum etkisi	0,53	1,02	0,47	1,03	-1,16	-0,02	0,41	0,41	-0,25

Kaynak: UN Statistics Division

Karşılaştırma yapabilmek için Tablo 2.2, Türkiye'nin, aynı dönemde, en yüksek ihracat artış hızına sahip dokuz sektörü için pazar payı değişimlerini ve ardındaki etmenleri vermektedir. "Ticaret Performans Endeksi"ne göre, Çin ve Türkiye'nin dünya toplam talebinde ağırlığı olan hedef pazarlarda, 1999-2003 döneminde, temelde rekabet gücündeki artışa dayanan başarılı bir ihracat performansı yakaladığı söylenebilir. Fakat bu endeksin, yalnızca sektörlerin pazar payındaki değişim dikkate alınarak hesaplanan ve dolayısıyla bir ülkenin dünya toplam ihracatı içinde şu anda sahip olduğu payı göz ardı eden, dinamik bir yapıda olduğu hesaba katılmalı.

Bir ülkenin ihracat performansını ölçmenin bir başka yolu olan "Görelî İhracat Avantajı Endeksi"nin, belli bir yılda, belli bir sektörün, dünya toplam ihracatı içindeki payına göre hesaplanan statik bir endeks olduğu göz önüne alındığında, Birleşmiş Milletler Ticaret Bölümünün hazırladığı "Ticaret Performans Endeksi"ni tamamladığı söylenebilir. Belli bir sektörün ihracatının, ülkenin ihracatı içindeki payının, o sektörün dünyadaki toplam ihracatının dünya toplam ihracatındaki payına oranını veren bu endeksin değeri 1'den büyük ise rekabetçi avantajın, 1'den küçük ise rekabetçi dezavantajın göstergesidir. Buna göre Çin'in ihracatta rekabet avantajına sahip olduğu sektörler giyim, büro araçları, tekstil, elektrikli cihazlar, cam, beton-kireç, deri ve elektrikli araçlar olarak sıralanabilir (İhracatta Rekabet Kıyaslaması, REF). Özellikle büro araçları sektörünün Çin'in rekabet gücüne sahip olduğu sektörler arasında yer alması, ülkenin katma değeri yüksek teknoloji yoğun alanlarda rekabet gücü kazanmaya başladığını gösteriyor.

Şekil 2.10 Sektöre göre Çin'in Görelî İhracat Avantajı ve Görelî İthalat Nüfus Endeksleri, 2004

Görelî İthalat Nüfus Endeksi ise belli bir sektörde yapılan ithalatın ülke ithalatı içindeki payının, o sektörün dünyadaki toplam ithalatının dünya toplam ithalatındaki payına oranıdır. Eğer endeks değeri 1'den büyük ise rekabetçi dezavantajın, 1'den küçük ise rekabetçi avantajın göstergesidir. Çin, hammadde, hayvansal yağlar, kimyasal maddeler, deri, tekstil, demir-çelik, makine ve elektrikli araçlar sektörlerinde rekabetçi dezavantaja sahip görünüyor.

Bundan sonrası için yapılan ekonomik tahminler, mevcut eğilimler korunursa 5 yıl sonra Çin'in dünyanın en çok ihracat yapan ülkesi olabileceği ve kısa vadede ekonomik performansını koruyacağı yönünde yoğunlaşıyor (OECD, 2006). Savaş gibi felaketler yaşanmadığı sürece Çin ekonomisinin geçen on yılda yakaladığı ortalama %8'lik yıllık büyüme hızını, en azından önümüzdeki 10-20 yıl daha sürdürebileceğini savunan Jun (2005) bu öngörüsünü altı farklı nedene dayandırıyor. İlk olarak, 1978-1998 dönemindeki yüksek büyümenin itici gücünün devlet sektörü olduğu göz önüne alınınca Çin'de piyasaya dayalı ekonomik büyümenin 1998'de ancak başladığı ve Japonya örneğinde olduğu gibi bunun 30 yıl sürmesinin ampirik olarak temelsiz olmadığı öne sürülebilir. İkincisi, özel mülkiyetin korunması ile ilgili hükmün anayasaya henüz 2004 yılında girmiş olması planlı ekonomiden piyasa ekonomisine geçiş sürecinin devam ettiği ve bu sürece bağlı olarak ek kaynakların devreye girecek olmasıyla ekonomik büyümenin süreceği sonucuna varılabilir. Ekonomik büyümenin daha uzun yıllar süreceği öngörüsünün üçüncü dayanağı Çin'de yaşanmakta olan büyük demografik değişimler. Kırsal nüfusun büyüklüğü düşünülünce, şehirleşme ve yoksulluğu azaltıcı politikaların gerektirdiği hızlı büyüme ve iş yaratma zorunluluğunun en azından 20 yıl daha sürmesi beklenebilir. Nüfus yapısına bağlı olan bir başka etken de düşük emek maliyeti. Hızlanan şehirleşmeye bağlı olarak kırsal nüfus şehre akmaya devam ettiği sürece ülkenin düşük emek maliyeti avantajını yine bir 20 yıl kadar daha koruyacağı öngörülebilir.

2004 yılı verileri ile dünyada altıncı en büyük ekonomi olan Çin'in kişi başına düşen milli geliri yalnızca 1290 ABD Doları. Sanayileşmiş ülkeler için bu rakamın 30.000 ABD Dolarını aştığı düşünülünce, Çin ekonomisinin büyüme potansiyeli ortaya çıkıyor. Ekonomik büyümenin daha uzun yıllar süreceği öngörüsünün son önemli dayanağı Çin'de %30-40'lar düzeyinde seyreden olağanüstü yüksek tasarruf oranı ki bu yatırım için daha çok sermaye anlamına geliyor. Jun (2005)'te sıralanan bu altı nedene ek olarak Yeni Büyüme Teorilerinin ön plana çıkardığı büyüme faktörleri olan insan sermayesine yatırım ve Ar-Ge harcamalarının düzeyi de Çin ekonomik büyümesinin daha uzun yıllar sürdürebileceği savını destekliyor. Gerçekten de Çin hükümeti eğitim düzeyini ve kalitesini artırma politikası güderek 9 yıllık eğitimi zorunlu kıldı ve 2006 yılı itibarıyla kırsal bölgelerde bu amaca ulaşılmasını hedefledi. Yüksek öğrenime de önem verilerek 1998-2003 arasındaki 5 yıllık dönemde, çoğunluğu teknik konularda olmak üzere, yüksek öğrenime devam eden öğrenci sayısı 3,5 kat artırıldı. Bu politikalar sonucunda işgücünün ortalama kalitesi belirgin bir şekilde artmakta: işgücüne yeni katılanların ortalama okula gitme süresi emekli olanların neredeyse 3 katı (OECD, 2006).

Çin hükümeti teknoloji-yoğun endüstriyi kurmak ve geliştirmek yolunda yalnızca eğitim düzeyini ve kalitesini artırma politikası gütmekle kalmıyor, entegre devre, yazılım, telekomünikasyon, biyoteknoloji ve nanoteknoloji gibi stratejik önemde gördüğü sektörlerde teknolojik ilerlemeleri destekliyor. Bunun en önemli kanıtı 1996 yılında %0.6 olan Ar-Ge harcamalarının GSYİH'ya oranının 2004 yılında %1.4'e çıkması.⁸ Üstelik bu artışta en önemli paya, tıpkı gelişmiş ve büyük OECD ülkelerinde olduğu gibi, özel sektör sahip: 1991 yılında Ar-Ge harcamalarının %30'u hükümet, %28'i özel sektör tarafından gerçekleştirirken, 2002 yılında bu oran, sırasıyla, %25 ve %57 olarak gerçekleşmiş (Jefferson, 2005).

Çin ekonomisinin yakaladığı yüksek büyüme hızını, daha uzun yıllar sürdürebileceği konusunda bu kadar iyimser olmayan görüşler de var. Örneğin, Huang (2006) Çin firmalarının yaptığı yatırımların getirilerinin gittikçe düştüğünü bunun da değer yaratılmadığı anlamına geldiğini söylüyor. GSYİH artışının yüksek olmasına karşın, firmaların durumunun iyi olmadığını savunan bu çalışma 2001 yılından bu yana Şanghai Borsasında yaşanan %50'lik düşüşün bunun bir yansıması olduğunu belirtiyor. Ayrıca, 1990'ların sonundan itibaren Çin'de üretkenlik artışının hemen hemen durma noktasına geldiğini, o zamandan beri yaşanan yıllık %9'luk büyümenin büyük bir bölümünün sermaye stokundaki artıştan kaynaklandığını savunarak bunun Çin ekonomisi için iyi bir gelişme olmadığını söylüyor.

Kısa vadede Çin ekonomik büyümesinin sürdürülebilirliği konusunda farklı görüşler olmasına karşın uzun vadede Çin'in önünde çözülmesi gereken sorunlar olduğu kesin. Bunların en önemlileri olarak gelir dağılımında giderek artan eşitsizlik,⁹ kamu bankalarının yeniden yapılandırılması gerekliliği ve bu bankaların çoğunluğu KİT'lere ait birikmiş batık borçları, tarım sektöründe ve kamu sektöründe işsiz kalması beklenen milyonlarca insanın iş sahibi yapılması sayılabilir (European Competitiveness Report, 2004). Bunların yanında hızlı ekonomik büyümenin beraberinde getirdiği çevre tahribatı ve artan enerji gereksinimi sorun yaratma potansiyeli taşıyor. Tüm bu sorunların nasıl ve ne zaman çözüleceği uzun vadede Çin'in ekonomik performansı üzerinde belirleyici rol oynayacaktır.

⁸ Türkiye için 1996 yılında 0.45 olan bu değer, veri bulunan son yıl olan 2002'de ancak 0.66'ya çıkabilmiş (WDI Online).

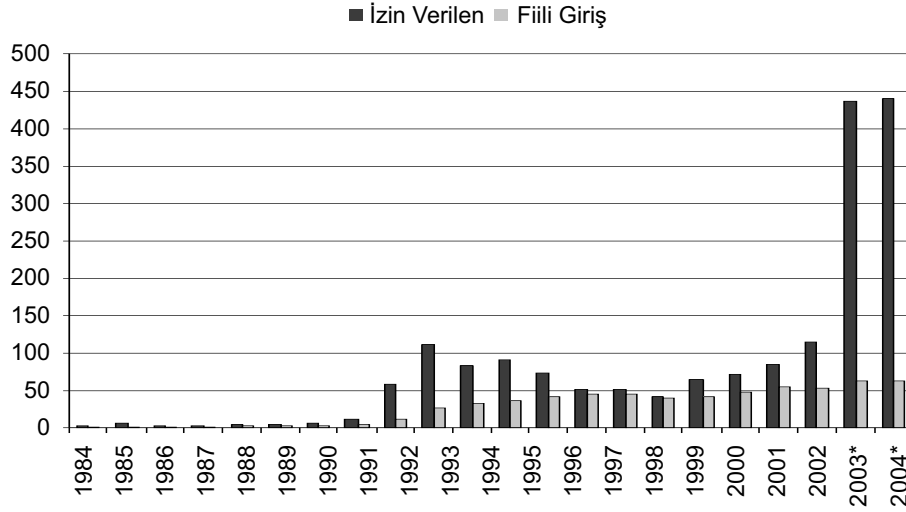
⁹ Gelir dağılımını ölçmekte kullanılan Gini katsayısı 1998'de 0,4, 2003'de ise 0,45 olarak hesaplanıyor (European Competitiveness Report, 2004).

3. DOĞRUDAN YABANCI YATIRIM

Son elli yılın en uzun süreli ve en hızlı ekonomik büyümelerinden birisini gerçekleştiren Çin'in bu başarısının arkasındaki temel güçlerden birisi ülkeye giren doğrudan yabancı yatırımlar. Doğrudan yabancı yatırımlar, Çin'de birçok yeni endüstri dalının kurulmasını ve tüketicilerin çok daha çeşitli mal ve hizmetlerle tanışmasını sağlamakla kalmadı, birçok alana yeni teknolojilerin gelmesine de aracı oldu.

1984 yılında Çin'in ülkesine çekebildiği doğrudan yabancı yatırım sadece 1,3 milyar dolar iken 2001–2005 döneminde yıllık 50 milyar ABD Dolarının üzerine çıkmış durumda ve bugüne kadar Çin'e yapılan toplam doğrudan yabancı yatırım 600 milyar ABD Dolarının üzerinde (Şekil 3.1).

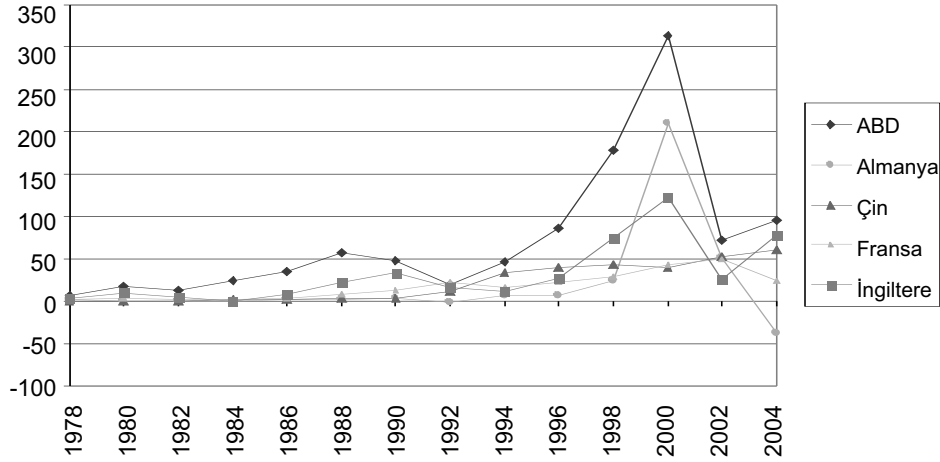
Şekil 3.1 1984–2005 Döneminde Çin'e Yapılan Doğrudan Yabancı Yatırımlar (milyar ABD Doları)

Source: MOFCOM, (*)Invest in China

1990'ların ikinci yarısından bu yana gelişmekte olan ülkelere giren dış kaynaklı sermayenin %30'unun adresi Çin oluyor. Örneğin Türkiye'ye yapılan doğrudan yabancı yatırımlar yıllık 1 milyar ABD Doları sınırını ancak 2002 yılında aşmışken, Çin bu sınırı 1984 yılında aşmış. 2002 yılından bu yana ise Çin dünyada en çok doğrudan yabancı yatırım alan üç ülkeden biri.

Şekil 3.2 2000 Yılında En Fazla Doğrudan Yabancı Yatırım Alan Ülkelerin 1978–2004 Dönemi Değerleri (milyar ABD Doları)

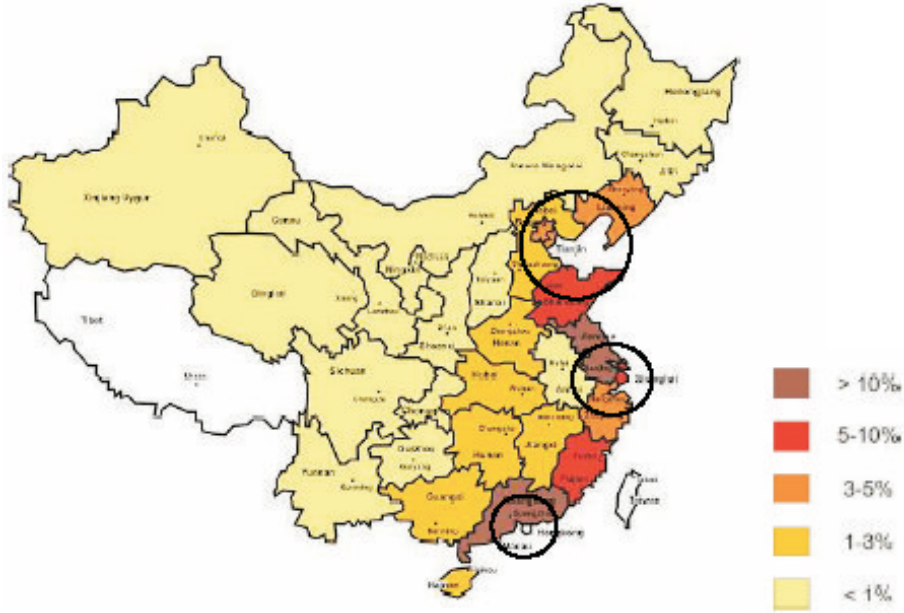
Kaynak: WDI Online, World Bank

Doğrudan yabancı sermaye Çin'e iki dalga halinde geldi. 1980'lerin ilk yıllarında, özellikle Hong Kong ve Tayvan'dan gelen yatırımcılar yalnızca vergi teşviklerinden değil ucuz işgücünden de yararlanmak için serbest ekonomik bölgelerde iş kurdular. Daha çok giyim, ayakkabı, oyuncak ve elektrikli aletler gibi emek-yoğun imalat sanayiinde yoğunlaşan bu küçük ölçekli şirketler ihracata yönelik üretim yaptılar (Buckley, Clegg, Cross and Tan, 2005).

1990'lardaki ikinci dalgada ise Nokia, Philips, Samsung ve Sony gibi çokuluslu şirketler serbest ekonomik bölgeler dışında da ortaklıklar kurarak öncelikle Çin pazarına yönelik üretim yapmaya başladılar. Dünyanın en büyük dördüncü elektronik eşya üretimini gerçekleştiren bu şirketler mallarının yarısını da ihraç ediyorlar (Farrell, Gao ve Orr, 2004).

Coğrafi dağılıma bakıldığında bölgeler arası büyük farklılıklar görülüyor. Doğrudan yabancı yatırım stokundan doğu Çin'de bulunan kıyı eyaletlerinin her birinin aldığı pay yüzde 10'un üzerinde ya da yüzde 5-10 aralığındayken, bu oran ülkenin ortalarında %3'e, batıda ise %1'in altına düşüyor (Şekil 3.3).

Şekil 3.3 Doğrudan Yabancı Yatırım Stokundan Bölgelerin Aldığı Pay, 2004 (%)

Kaynak: Schmidkonz, 2005

Bölgeler olarak bakıldığında ise 2003 sonu itibariyle doğunun stoktan aldığı pay %86, merkezin aldığı %9 ve batının aldığı pay %5 (Invest in China, 2004). Bunun en önemli sebebi, Çin'in kademeli olarak dışa açılması ve reform hareketlerini anlatırken değindiğimiz serbest ekonomik bölgelerin doğu Çin'de yer alması. Günümüzde dışa açılma politikasının tüm ülkeyi kapsamı sonucu yabancı yatırımlar coğrafi olarak daha dengeli dağılmaya başladı.

Yatırımlar genelde imalat sektöründe yoğunlaşıyor. Örneğin 2004 yılında bu sektör toplam yabancı yatırımın %71'ini alırken, onu %10 ile gayrimenkul yatırımları takip etmiş (Invest in China, 2005). İmalat sektörü içinde elektronik ve haberleşme cihazları, büro makineleri, deri ve spor malzemeleri, mobilya, giyim eşyaları ve plastik ürünler en çok yabancı yatırım çeken alanlar. Bu alanlarda yabancı işbirlikli şirketlerin üretimdeki payı oldukça yüksek: toplam üretimin %42 ile %73'ü arasında değişiyor (European Competitiveness Report, 2004).

Önceleri Çin hükümeti sadece yabancı ortaklıklara izin verirken bugün artık tamamen yabancı sermayeli şirketler de Çin'de faaliyet gösteriyor. Doğrudan yabancı sermaye stokunun %58'i ortaklıklara, %40'ı ise tamamen yabancı sermayeli şirketlere ait (Invest in China, 2004). Çin'in yabancı sermayeyi ülkesine çekmekteki başarısının ardında üç önemli sebep yatıyor: Ekonomik yapı, liberalleşme ve teşvikler ile kültürel ortam (Zebregs ve Tseng, 2002):

■ Ekonomik yapı içinde pazar büyüklüğü, ucuz işgücü, altyapı ve ölçek ekonomisi dış kaynaklı yabancı yatırımlar için çekici olan unsurlar. Çin pazarının büyüklüğü özellikle Amerikan ve Avrupalı şirketler üzerinde etkili oluyor. Hong Kong ve Tayvanlı yatırımcılar ihracata dönük üretim yaparken, Amerikan ve Avrupalı şirketler daha çok Çin iç pazarına yöneliyor. Ucuz iş gücünün çekiciliği yatırımların iş gücü ağırlıklı üretim sektörlerine kaymasıyla kendini gösteriyor. Bugün Çin'de imalat sektöründe çalışan bir işçinin saatlik ücreti¹⁰ 0,7 ABD Doları iken, bu rakam ABD'de 21,3, Polonya'da 2,5, Meksika'da ise 2,1 ABD Doları (Farrell, Puron ve Remes, 2005). Mao döneminin Çin'e bıraktığı miraslardan biri düzenli altyapı. Araştırmalar gösteriyor ki Çin'in düzenli altyapıya sahip bölgeleri yabancı yatırım çekmekte daha başarılı. Doğu kıyılarındaki yabancı yatırım yoğunluğunun bir nedeni de bölgedeki altyapı ve ulaşım ağları. Ölçek ekonomisinin de yabancı yatırımları çekmekte önemli bir etken olduğu bildiriliyor.

■ Reformlardan bahsederken değindiğimiz üzere yabancı yatırım önündeki engellerin kaldırılması Çin'in açık kapı politikasının temel taşlarından birini oluşturuyor. Bu amaçla kurulan serbest ekonomik bölgeler, açık şehirler ve özel kıyı bölgelerinde uygulanan teşvikler ve vergi muafiyet politikaları sayesinde Çin bugünkü başarılı trendini yakalamış durumda. Bununla beraber Çin'de halen bazı sektörlerde yabancı yatırım konusunda kısıtlamalar mevcut. Havaalanları, nükleer enerji santralleri, petrol ve gaz boru hatları, metro ve demiryolları, su işleri, otomotiv sektörü, savunma sektörü, tıbbi kurumlar, madencilik, petrokimya, basın yayın, gemicilik, uydu haberleşmeciliği ve turizm alanları Çin hükümeti tarafından stratejik öneme sahip olarak görüldüğü için bu alanlarda yabancı yatırımlar üzerinde sınırlamalar söz konusu. Dünya Ticaret Örgütü üyeliği ile Çin özellikle hizmet sektöründe bu tip kısıtlamaları gevşetmeyi kabul etti. Böylelikle telekomünikasyon, sigortacılık, bankacılık ve dağıtım sektörlerinde yabancı yatırım önündeki kısıtlamalar kaldırıldı.

¹⁰Satın alma paritesine göre.

Tablo 3.1 Vergi Teşvikleri

Standart Gelir Vergisi

- Yerli işletmeler: %33
- Yabancı sermayeli işletmeler(YSİ): %33. 10 yıl veya üstü işletme hakkına sahip YSİler kâra geçtikleri ilk yıldan sonraki 2 yıl gelir vergisinden muaftırlar. Daha sonraki 3 yıl boyunca %50 indirimden faydalanırlar. Üretimlerinin en az %70'ini ihraç eden YSİler bu indirimden sürekli faydalanabilirler. Yüksek teknolojlili YSİler bu indirimden 6 yıl faydalanabilirler.

Özel Ekonomik Bölgeler

- Yerli işletmeler: %18
- YSİler: %18. 10 yıl veya üstü işletme hakkına sahip YSİler kâra geçtikleri ilk yıldan sonraki 2 yıl gelir vergisinden muaftırlar. Daha sonraki 3 yıl boyunca %50 indirimden faydalanırlar. İhracat ağırlıklı ve yüksek teknolojlili YSİler bu beş yılın sonunda %10 gelir vergisi öderler. Hainan bölgesinde altyapı faaliyetleri projeleri üstlenen ve 15 yıl veya üzerinde işletme haklarına sahip olan YSİler kara geçtikleri ilk yıldan sonraki 5 yıl vergiden muaftırlar. Daha sonraki 5 yıl %10 gelir vergisi öderler.

Açık Kıyı ve Sınır Şehirler, İç Eyalet Başkentleri, Yangtze Irmağı Açık Şehirleri

- Yerli işletmeler: %33
- YSİler: %27 (%3'ü yerel yönetimlere ödeniyor. Yerel yönetim bu vergiyi almayabilir). 10 yıl veya üstü işletme hakkına sahip YSİler kâra geçtikleri ilk yıldan sonraki 2 yıl gelir vergisinden muaftırlar. Daha sonraki 3 yıl boyunca %50 indirimden faydalanırlar. 30 milyon doların üzerinde yabancı sermayeli, teknoloji ağırlıklı, enerji, ulaşım veya liman inşaatı projelerinde vergi oranı %15'e indirilebilir.

Ekonomik ve Teknolojik Gelişim Bölgeleri

- Yerli işletmeler: %18
- YSİler: Üretim sektörü için %18. 10 yıl veya üstü işletme hakkına sahip YSİler kâra geçtikleri ilk yıldan sonraki 2 yıl gelir vergisinden muaftırlar. Daha sonraki 3 yıl boyunca %50 indirimden faydalanırlar. İhracat ağırlıklı ve yüksek teknolojlili YSİler bu beş yılın sonunda %10 gelir vergisi öderler.

Kaynak: Tseng, ve Zebregs, 2002

■ Çin'in dış kaynaklı yabancı yatırım konusundaki başarısının sebeplerinden biri de, yatırımların yarım fazlasının kaynağını oluşturan ve Çin'le ortak paydaları yüksek olan Hong Kong, Singapur ve Tayvan gibi komşu ülkeler olarak gösteriliyor. Bu ülkelerde yaşayan Çin kökenli iş adamları yatırımlarını aynı dili, kültürü paylaştıkları Çin'de yapmayı tercih ediyorlar. Yalnızca Hong Kong kaynaklı yabancı yatırım 2004 yılında 39,7 milyar ABD Dolarına ulaştı (OECD, 2005). 2004 yılı sonunda ise toplam yatırım stokunun %43'ü bu ülkeye ait (Invest in China, 2005). Çin diasporasının Çin'in ekonomik gelişimi üzerindeki önemli etkileri, bazı ekonomistlere göre bu performansı Çin'e has ve diğer gelişmekte olan ülkelere taklit edilemez hale getiriyor.

Tüm bunların yansıması, bir ülkedeki yatırım ortamını ölçmekte yararlanılan bir ülkelerarası kıyaslama yöntemi olan ve Uluslararası Yönetim Geliştirme Merkezi (International Institute for Management Development - IMD) tarafından her yıl yayımlanan, Rekabetçilik Endeksi'nde görülebilir. Amacı, bir ülkenin, girişimcilerinin rekabet gücünü artıracak ortamı oluşturabilme ve sürdürülebilir becerisini diğer ülkelerle kıyaslamalı olarak incelemek ve sıralamak olan bu endekse göre yapılan sıralamada, 2006 yılında, Çin 18. sırada yer alarak (Tablo 3.2), 17. olan Tayvan dışında tüm kalkınmakta olan ülkelere göre daha iyi bir yatırım ortamına sahip olduğunu kanıtıyor. Türkiye'nin 43. sırada olduğu göz önüne alınırsa, girişimcilerinin rekabet gücünü artıracak yatırım ortamını oluşturabilme ve sürdürülebilmede Çin'in ne kadar başarılı olduğunu, dolayısıyla nasıl bu denli yüksek yabancı sermayeyi ülkesine çektiğini anlamak mümkün.

Tablo 3.2 IMD Rekabetçilik Endeksine göre Sıralama

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006
ABD	1	1	1	1	1	1
Hong Kong	4	13	10	6	2	2
Singapur	3	8	4	2	3	3
İzlanda	10	11	8	5	4	4
Danimarka	15	6	5	7	7	5
Avustralya	12	10	7	4	9	6
Kanada	9	7	6	3	5	7
İsviçre	8	5	9	14	8	8
Lüksemburg	2	2	2	9	10	9
Finlandiya	5	3	3	8	6	10
İrlanda	7	9	11	10	12	11
Norveç	19	14	15	17	15	12
Avusturya	14	15	14	13	17	13
İsveç	11	12	12	11	14	14
Hollanda	6	4	13	15	13	15

Tablo 3.2 IMD Rekabetçilik Endeksine göre Sıralama - Devam

Ülkeler	2001	2002	2003	2004	2005	2006
Japonya	23	27	24	21	19	16
Tayvan	16	20	17	12	11	17
Çin	26	28	27	22	29	18
Estonya	22	21	22	26	24	19
İngiltere	17	16	19	20	20	20
Yeni Zelanda	21	18	16	18	16	21
Malezya	28	24	21	14	26	22
Şili	27	22	25	25	18	23
İsrail	20	26	29	32	23	24
Almanya	13	17	20	19	21	25
Belçika	18	19	18	23	22	26
Hindistan	42	41	42	29	33	27
Çek Cumhuriyeti	35	32	31	37	30	28
Tayland	34	31	28	27	25	29
Fransa	25	25	23	28	28	30
İspanya	24	23	26	28	32	31
Güney Kore	29	29	32	33	27	32
Slovak Cumhuriyeti	41	38	40	34	34	33
Kolombiya	44	42	37	33	38	34
Macaristan	30	30	30	38	31	35
Yunanistan	31	36	36	35	41	36
Portekiz	32	33	33	30	36	37
Güney Afrika	37	39	38	40	37	38
Slovenya	38	35	34	36	43	39
Ürdün	39	39	35	40
Bulgaristan	41
Filipinler	39	40	41	43	40	42
Türkiye	48	49	48	46	39	43
Brezilya	40	37	44	44	42	44
Meksika	36	43	45	47	47	45
Rusya	43	44	46	41	45	46
Arjantin	45	48	50	50	49	47
İtalya	33	34	35	42	44	48
Romanya	43	45	46	49
Polonya	47	45	47	48	48	50
Hırvatistan	51
Endonezya	46	47	49	49	50	52
Venezüella	49	46	51	51	51	53

Kaynak: IMD World Competitiveness Yearbook 2005

Çin, DTÖ üyeliğinin ardından Nisan 2002'den itibaren geçerli olmak üzere, rehber niteliğinde, sırasıyla, tercih edilen, sınırlanan ve yasaklanan yabancı yatırım alanlarını içeren 3 katalog yayımladı (OECD, 2003). Böylece pazar büyüklüğü ve mamul değeri açısından önemli potansiyele sahip kimi sektörleri yabancı yatırımcılara ve ihracatçılara açtı. Bu sektörlerin başında telekomünikasyon, motorlu taşıtlar, petrol ve gaz, tıbbi malzeme ve cihazlar, ilaç, ses ve görüntü cihazları, inşaat ve dekorasyon malzemeleri, bankacılık, sigortacılık, eğitim ve tarım ilaçları geliyor. Bu sektörlerin pek çoğunda tamamen yabancı sermayeli girişimlere izin verilmesi de DTÖ üyelik şartları gereği yabancı ortaklıklara izin veriliyor. Ancak, örneğin, bankacılık sektöründe Çin Merkez Bankası'nın koyduğu asgari sermaye düzeyi kadar o yüksek¹¹ki yalnızca çok büyük uluslararası bankalar Çin'de şube açabilecek durumda. Temsilcilik açmak ise göreceli olarak daha kolay. Bunun dışında yeşil çay üretimi, geleneksel Çin ilaçları, pirinç kağıdı gibi geleneksel el sanatlarında ve vadeli işlemler sektöründe doğrudan yabancı yatırım tamamen yasak (OECD, 2003).

¹¹ Şube açabilmesi için bir bankanın sahip olması gereken en az sermaye tutarı 20 milyar ABD Doları.

4. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ ve SONRASI

Çin 11 Aralık 2001'de DTÖ'ye üye oldu. Bu üyelik hem Çin'de hem de dış dünyada geniş yankılar uyandırdı ve sonuçları konusunda pek çok görüş öne sürüldü. DTÖ üyesi Çin'in dünya ticaretindeki payını daha da artıracak yönündeki genel beklentinin karşılandığını söyleyebiliriz. 3 yıl süren yıllık %30 gibi yüksek artış hızı ile 2001 yılında 266 milyar ABD Doları mal ihracatı yapan Çin, 2004 yılında bunu 593 milyar ABD Dolarına çıkardı. Aynı dönemde Çin'in ithalatı 244 milyar ABD Dolarından 561 milyar ABD Dolarına çıktı (UN Comtrade). Bu dış ticaret hacmi ile Çin dünya sıralamasında altıncı sıradan üçüncü sıraya yükseldi.

Özellikle tekstil ve giyim sektöründe Çin'in payını %50'lere çıkaracağından söz ediliyor, bunun da rakip ülkeler için rekabet etmeyi zorlaşacağı, özellikle gelişmekte olan ülkelerde işgücü ağırlıklı imalat sanayisinin Çin ile rekabet edememesi sonucunda pek çok kişinin işsiz kalacağı anlamına gelebileceği söyleniyordu. İlginçtir ki Çin'in DTÖ üyesi sonucunu işini kaybetmekten korkanlar sadece diğer ülke işçileri değil. Çin'in dış dünyaya kapılarını açması ve üyelik gereği korumacılıktan vazgeçmesi sonucu Çin'de de bazı sektörlerin yabancı rekabet ile baş edememesi ve bu sektörlerde çalışan kişilerin işlerini kaybetmesi olası bir durum. Tüm bu senaryoların ne kadar gerçekçi olduğunu anlamak için Çin'in üyelik şartlarını, ne ölçüde gerçekleştiğini görmek içinse önemli sektörlerde Çin ve diğer ülkelerin ihracatındaki gelişmeleri incelemek gerekiyor.

DTÖ Üyelik Şartları

Çin, DTÖ üyelik anlaşması gereği, 1 Ocak 2005'te yürürlüğe girecek olan ve üyeler arası tekstil ve giyim kotalarını kaldıran anlaşmadan tamamen faydalanamıyor. DTÖ diğer üyelere 2008 sonuna kadar Çin'e karşı geçiş dönemi koruma tedbirleri uygulamaları iznini veriyor. Yanı sıra DTÖ'nün geçerli saydığı ikili anlaşmalar da Çin'in tekstil ve giyim ihracatına farklı sınırlamalar getiriyor.

Geçiş dönemi korumacılığı sadece tekstil ve giyim sektörü ile sınırlı değil; DTÖ üyeleri 2013 yılına kadar Çin ihraç ürünlerinin kendi iç pazar dengelerini tahrip ettiğini ispatladıkları takdirde korumacı önlemlere başvurabilecekler. Benzer şekilde 2016 yılına kadar üye ülkeler Çin'den ithal ettikleri ürünler için anti-damping denetimler uygulayabilecek ve üçüncü bir ülkenin aynı mala uyguladığı fiyatı seviye olarak kullanabilecekler (European Competitiveness Report, 2004).

DTÖ üyeliği gereği, Çin gümrük tarifelerinde önemli indirimlere gitti. Tarım ürünlerinde %31,5 civarında olan gümrük tarifelerini %17,4'e, endüstriyel mamullerde %24,6'dan %9,4'e, bilgi teknolojisi ve telekomünikasyon ürünlerinde ise sıfıra indirdi. Yanı sıra DTÖ üyeliği ile ihracat sübvansiyonları tarihe karıştı. En önemli değişim ise hizmet sektöründe: Çin şimdiye kadar rekabete kapalı tuttuğu telekomünikasyon, finansal hizmetler, dağıtım gibi sektörlerini yabancı sermayeye açtı. Dolayısı ile DTÖ üyeliği sanılanın aksine kısa vadede Çin için sihirli bir değnek olmaktan uzak, fakat uzun vadede düşünüldüğünde gerekli kıldığı reformlar sayesinde Çin ekonomisi için itici bir güç olacağı söylenebilir. Çin hükümeti hızlı ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliği için ticari çıkarlarını koruması ve reformların önündeki engelleri ve iç baskıları aşması gerektiğinin farkında. DTÖ üyeliği ve getirdiği bağlayıcı hükümler bu yolda Çin'e ivme kazandıracak bir gelişme. Üyeliğin ilk meyvelerinden birisi ABD'nin Çin'e "kayırlı devlet" (most-favored-nation) statüsü vermesiyle alındı. Bu statü Çin-ABD ticari ilişkilerindeki belirsizliğin azaltılması yolunda önemli bir adım oldu. Bir diğer önemli kazanım ise bundan sonra Çin'in ticari anlaşmazlıklarının çözümü ve ticari çıkarlarının korunması için DTÖ mekanizmalarından faydalanabilecek olması. Benzer şekilde, DTÖ üyeliği sayesinde Çin bundan sonra yapılacak uluslararası ticaret anlaşmalarına taraf olarak katılacak. Üyeliğin Çin ekonomisine sağlayacağı maddi kazanımlar hakkında pek çok çalışma var. Bu çalışmaların sonuçlarına göre üyeliğin Çin GSMH' sına getirisini %1,5 ile %10 arasında değiştiriyor, bir diğer deyişle yılda 4 ila 30 milyar ABD Doları arası bir kazanım tahmin ediliyor.

DTÖ üyesi bir Çin'in aynı zamanda ticaret yaptığı ülkeler için de ekonomik kazançlar sağlayacağı öngörülmüyordu. Çin imalat sektörünün ithal hammaddelerin ucuz iş gücü ile işlenmesine dayanıyor olması, ihracattaki artışların hammadde ithalatına yansımaya sebep olacak; korumacılığın kalkması ile yabancı mallar Çin pazarına daha kolay erişebilecek ve daha büyük pazar payları elde edebileceklerdi. Bu öngörünün büyük ölçüde gerçekleştiği söylenebilir. 2001–2005 döneminde Çin'in ithalatı %156 artarak %140 artan ihracat artış hızını geçti.

Küresel İhracatta Gelişmeler

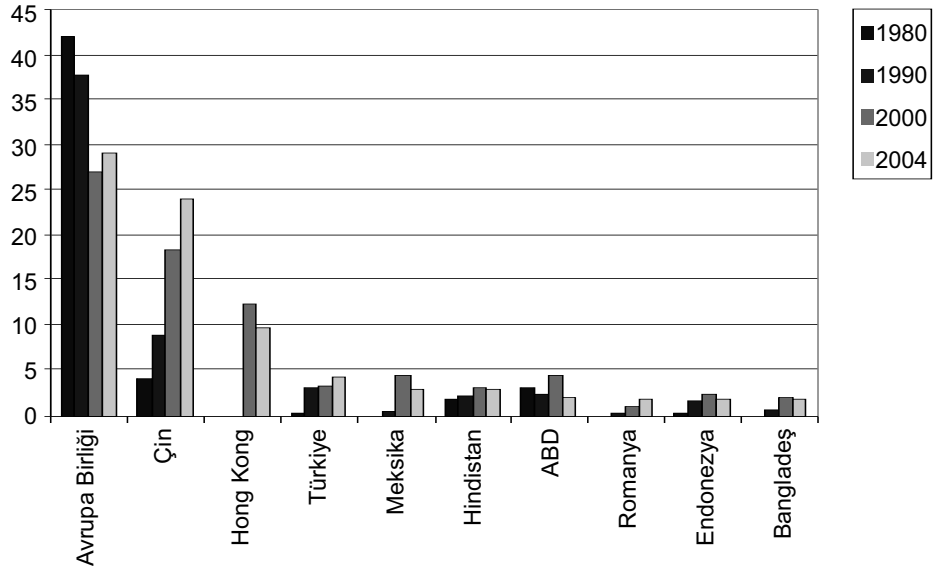
Özellikle tekstil ve giyim sektöründe Çin'in payını %50'lere çıkaracağı senaryoları olduğundan söz etmiş, bunun da rakip ülkeler için rekabet etmeyi zorlaştıracığı, özellikle gelişmekte olan ülkelerde işgücü ağırlıklı imalat sanayisinin Çin ile rekabet edememesi sonucunda pek

çok kişinin işsiz kalacağı anlamına gelebileceğini belirtmiştik. Bu senaryoların ne ölçüde gerçekleştiğini görmek için önemli sektörlerde Çin ihracatındaki gelişmeleri incelemek gerekiyor. Büro makineleri ve telekomünikasyon malzemeleri, giyim ve tekstil ürünleri, tarım, kimyasal ürünler ile demir ve çelik sektörlerinde Çin, 2004 dünya ihracat sıralamalarında¹² ilk 5 ülkenin içinde yer alıyor. Bunlardan giyim eşyası ihracatında (Şekil 4.1) Çin'in DTÖ üyeliği öncesinde %18 olan payının 2004 yılında %24'e, tekstil ihracatındaki (Şekil 4.2) payının ise %10'dan %17'ye çıktığı görülüyor. Aynı dönemde, giyim eşyası ihracatında Hong Kong'un payının azalması üretimin bu ülkeden Çin'e kaydığını; AB, Türkiye ve Romanya'nın paylarının artmış olması ise senaryoların en azından şimdilik bu ülkeler için söylenen boyutta gerçekleşmediğini gösteriyor. Fakat Şekil 4.1'de, Meksika'nın giyim eşyası ihracatının dünyadaki payının azaldığı görülüyor. Gerçekten de, Meksika'da 2000–2004 yılları arasında 270 binden fazla montaj işçisi işini kaybetti, yüzlerce fabrika kapandı ve Meksika'nın Çin'e karşı verdiği dış açık 5 milyar ABD Dolarını aştı (Farrell, Puron ve Remes, 2005). Meksika Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması (North America Free Trade Agreement – NAFTA) sayesinde 1990'larda görece emek yoğun sektörlerde Amerika kıtasının üretim merkezine dönüşmüştü. Fakat 2000'lerin başından beri Çin bu rolü devralmış görünüyor.

Benzer şekilde, Brezilya, Polonya, Portekiz ve Güney Kore'nin yanında Romanya ve Türkiye gibi orta gelir grubundaki ülkeler de hayat standartlarındaki yükselmeye bağlı olarak ucuz işgücüne dayanan üretim ve ihracat üssü olma pozisyonlarını kaybetme riskiyle karşı karşıya kalabilirler ya da kalmaya başladılar bile. 2004 Avrupa Rekabet Raporu giyim eşyası ve tekstil sektörlerinde Çin rekabetinden en çok etkilenecek Avrupa ülkesinin Türkiye olabileceğini belirtiyor. Türkiye'nin AB'ye yönelik en önemli ihraç malları olan giyim eşyası ve tekstil, aynı zamanda Çin'in AB'ye ihracatında ilk on ürün arasında (European Competitiveness Report, 2004). Farrell, Puron ve Remes (2005)'e göre bu ülkeler Çin rekabeti nedeniyle kaybedilen istihdama odaklanmak yerine, ekonomik bir gerçeği -hiçbir ülkenin sonsuza kadar dünyanın düşük maliyetli üretim üssü olarak kalamayacağını, Çin'in de bir gün bu sıfatı kaybedeceğini- hatırlamalıdır. Düşük ücretli montaj işlerindeki istihdamı korumaya çalışmaktansa, daha fazla değer üreten alanlarda istihdam yaratmaya bakmalıdır. Çünkü bu orta gelir grubundaki ülkelerin kalkınmaya devam edebilmeleri katma değeri daha yüksek faaliyetlerde bulunan, dolayısıyla üretkenliği yüksek şirketlerinin, üretkenliği daha düşük olanların yerini almasıyla mümkün. Bu da, orta gelir grubundaki ülkelerin katma değeri yüksek faaliyetleri teşvik etmelerine, karşılaştırmalı üstünlüklerini belirleyip, bunlardan yararlanabilmelerine ve rekabeti, girişimciliği ve esnekliği artıran reformları hayata geçirmelerine bağlı görünüyor.

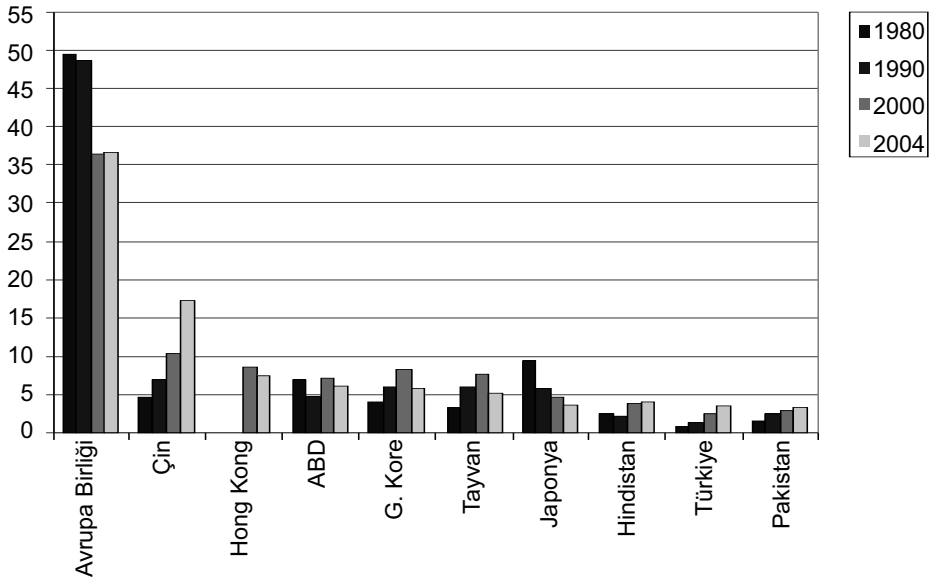
¹² İlgili tablolar ve 2004 yılına ait ihracat değerleri Tablo Ek.3'de verilmiştir.

Şekil 4.1 Dünya Giyim Eşyası İhracatında Pay (%)

Kaynak: Trade Statistics, WTO

Şekil 4.2 Dünya Tekstil İhracatında Pay (%)

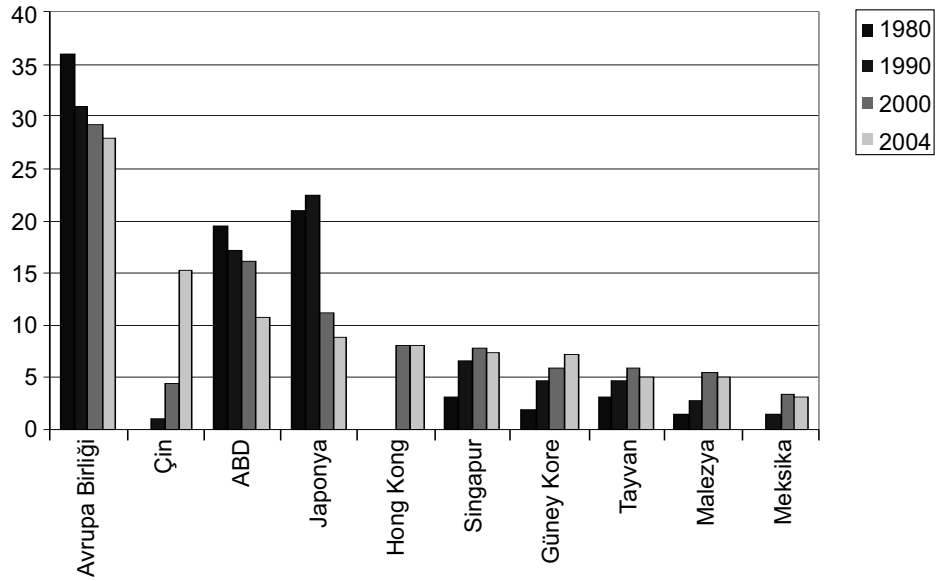

Kaynak: Trade Statistics, WTO

Bir diğer şaşırtıcı gelişme tekstil ve giyim sektöründeki tahminlerin, yani Çin'in dünya pazarına hakim olacağı beklentisinin, büro makineleri ve telekomünikasyon malzemeleri sektöründe gerçekleşme yolunda olması. Bu sektörde Çin, 2000–2004 arasında ihracat payını %4'ten %15'e çıkarmakla kalmamış, Güney Kore hariç bu alanda iddialı hiçbir ülke de aynı dönemde payını artırmayı başaramamış.

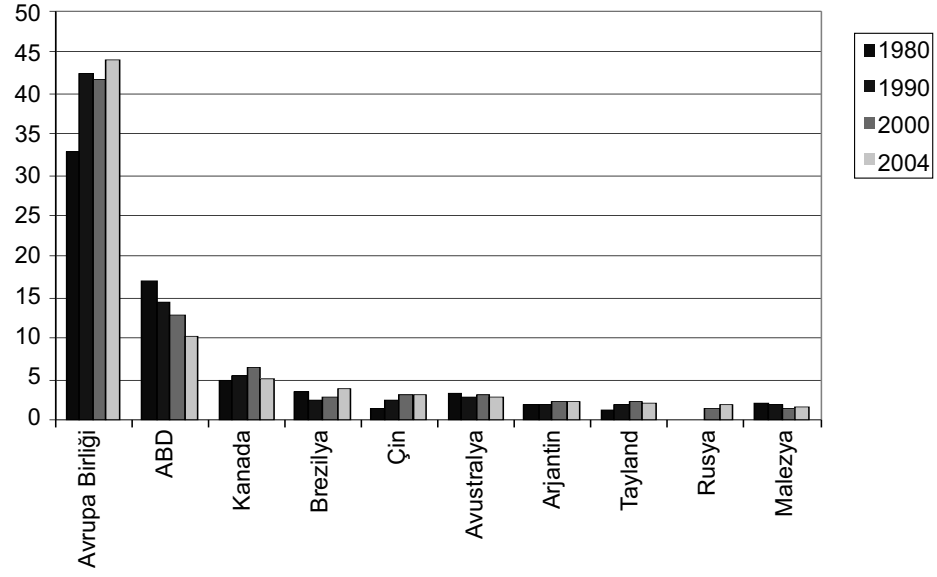
Çin iktisat politikasını belirleyenler, Çin'in yalnızca küresel emek-yoğun üretim merkezi haline gelmesini istemiyorlar. Artan nüfus, ondan da hızlı artan işgücüne istihdam yaratabilmek için emek yoğun sektörler tamamen göz ardı edilmese de, Çin sanayi politikasının asıl hedefi yüksek katma değerli, teknoloji-yoğun endüstriyi kurmak ve geliştirmek (European Competitiveness Report, 2004).

Şekil 4.3 Dünya Büro Makineleri ve Telekomünikasyon Malzemeleri İhracatında Pay (%)

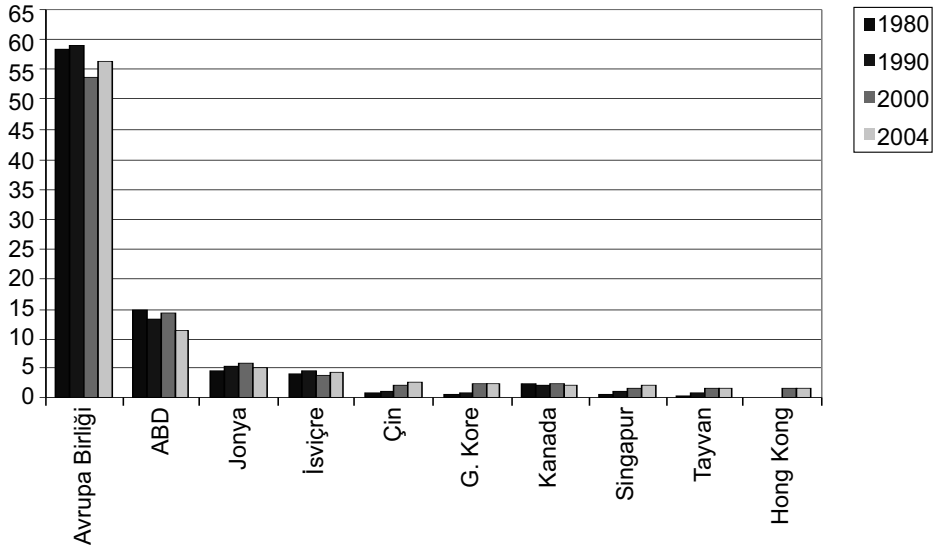
Kaynak: Trade Statistics, WTO

Şekil 4.4 Dünya Tarım Ürünleri İhracatında Pay (%)

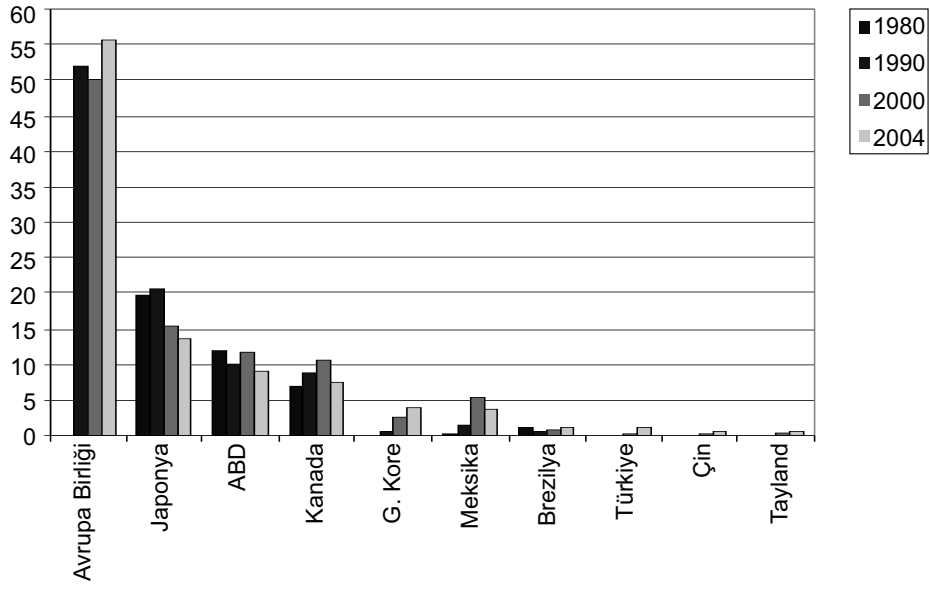
Kaynak: Trade Statistics, WTO

Şekil 4.5 Dünya Kimyasal Ürünler İhracatında Pay (%)

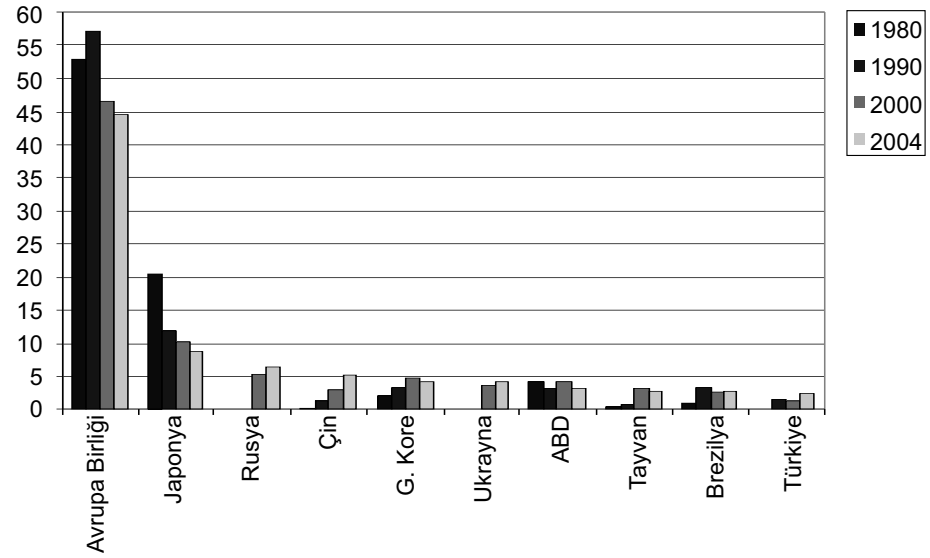
Kaynak: Trade Statistics, WTO

Şekil 4.6 Dünya Otomotiv Ürünleri İhracatında Pay (%)

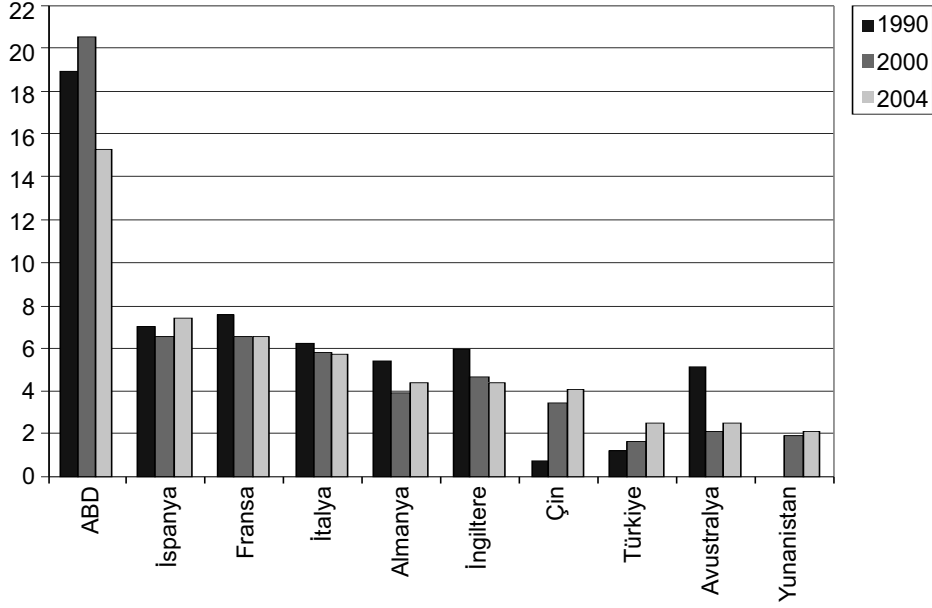
Kaynak: Trade Statistics, WTO

Şekil 4.7 Dünya Demir-Çelik İhracatında Pay (%)

Kaynak: Trade Statistics, WTO

Şekil 4.8 Dünya Turizm Gelirlerinde Pay (%)

Kaynak: Trade Statistics, WTO

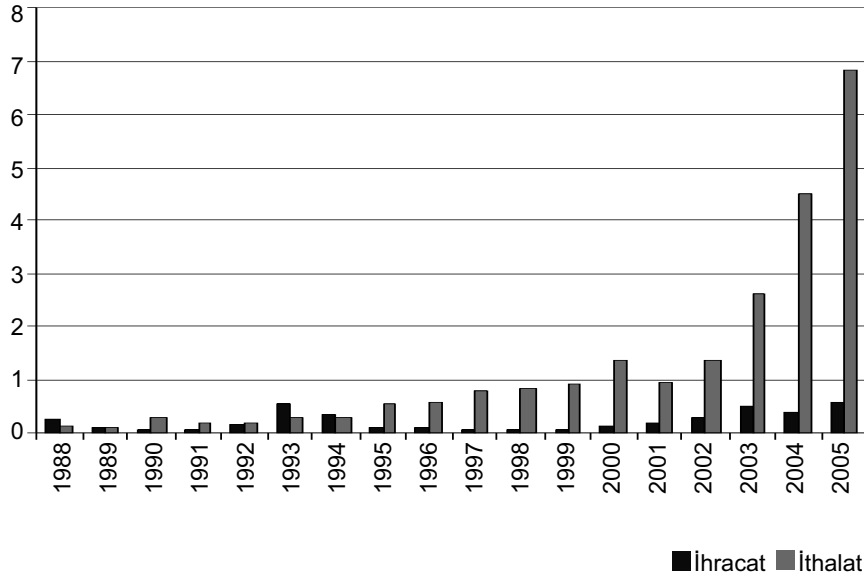
1980-2004 döneminde önemli sektörlerde Çin ihracatındaki gelişmeleri diğer ülke ve ülke gruplarıyla karşılaştırmalı olarak yukarıdaki şekillerde inceledik. Büro makineleri ve telekomünikasyon malzemeleri, giyim ve tekstil ürünleri, tarım, kimyasal ürünler ile demir ve çelik sektörlerinde Çin, 2004 dünya ihracat sıralamalarında ilk 5 ülkenin içinde yer alıyor. Bu analiz, Çin ihracatının ucuz işgücü maliyetinin ötesinde olduğunu, daha şimdiden teknoloji ve bilgi yoğun sektörlerde Çin kaynaklı rekabet baskısının hissedildiğini gösteriyor.

5. ÇİN HALK CUMHURİYETİ - TÜRKİYE TİCARİ İLİŞKİLERİ

Dış Ticaret

2005 yılı dış ticaret rakamlarına göre, Çin Türkiye'nin Asya Pasifik ülkeleri arasındaki en büyük ticaret ortağıdır. Fakat bu ortaklık 1990'ların ikinci yarısından beri Çin lehine işlemektedir (Şekil 5.1). Türkiye 2005 yılında Çin'e 550 milyon dolarlık mal satarken Çin'den ithalatı 6,8 milyar dolar olarak gerçekleştirmiştir.¹³

Şekil 5.1 1988–2005 Dönemi Türkiye-Çin Dış Ticareti (milyar ABD Doları)

Kaynak: DEİK

Birleşmiş Milletler İstatistik Birimi Türkiye ve Çin arasındaki karşılıklı dış ticaret değerlerini raportör ülkeye bağlı olarak farklı veriyor. Tablo 5.1 ve 5.2 bu değerleri sırasıyla Türkiye ve Çin'in verdiği bilgiye dayanarak gösteriyor. Örneğin, Türkiye'nin Çin'e karşı dış ticaret açığı 2004 yılında Türkiye verilerine göre 4 milyar ABD Dolarını aşmışken, Çin tarafından verilen bilgiye göre bu açık 2,2 milyar ABD Doları. Bu durum daha detaylı bir araştırmayı gerektiriyor.

¹³ 1988-2005 dönemi Türkiye-Çin dış ticaret rakamları Tablo Ek.6'da verilmiştir.

Tablo 5.1 Türkiye-Çin Dış Ticareti

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1992	147	172	319	-26	85
1993	512	255	767	257	201
1994	355	258	613	97	138
1995	67	539	606	-472	12
1996	65	551	616	-486	12
1997	44	787	832	-743	6
1998	38	846	884	-808	4
1999	37	895	931	-858	4
2000	91	1.322	1.413	-1.230	7
2001	199	926	1.125	-726	22
2002	266	1.366	1.631	-1.100	19
2003	505	2.610	3.115	-2.106	19
2004	392	4.476	4.868	-4.084	9

Kaynak: UN Comtrade, UN Commodity Trade Statistics Database

Tablo 5.2 Çin-Türkiye Dış Ticareti

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Hacmi	Dış Ticaret Dengesi	İhracatın İthalatı Karşılama Oranı (%)
1992	69	109	177	-40	63
1993	166	498	663	-332	33
1994	185	464	648	-279	40
1995	431	144	575	287	299
1996	407	94	501	313	432
1997	557	65	621	492	863
1998	659	43	702	616	1.541
1999	637	47	684	589	1.346
2000	1.078	127	1.205	951	851
2001	674	231	905	443	292
2002	1.089	289	1.378	800	377
2003	2.065	533	2.598	1.532	388
2004	2.821	591	3.413	2.230	477

Kaynak: UN Comtrade, UN Commodity Trade Statistics Database

Tablo 5.3 Başlıca İhracat Kalemlerimiz (milyon ABD Doları)

Madde Adı	2001	2002	2003	2004
Demir ve çelik	88,8	87,5	242,9	102,5
İşlenmemiş gübre	16,7	32,6	61,9	78,5
Maden cevherleri ve döküntüleri	10,1	25,1	20,8	34,3
Organik olmayan kimyasallar	1,1	0,5	3,8	31,5
Dokumaya elverişli lifler ve döküntüleri	14,8	9,8	48,8	27,6
Taşıt araçları	6,6	37,8	43,9	16,4
Tekstil ürünleri	5,2	7,1	9,9	15,7
Organik kimyasallar	1,5	6,0	6,5	13,3
Boyayıcı maddeler, macunlar, çözücüler, incelticiler	2,2	3,1	4,1	6,8
Genel sanayi makine ve teçhizatı ve makine parçaları	1,3	1,7	4,6	6,8
Et ve et ürünleri	3,7	3,8	5,8	5,7
Enerji üreten makine ve teçhizat	0,6	0,8	1,5	4,5
Belirli sanayilerin özel makineleri	1,2	3,9	4,6	4,2
Meyve, sebze ve mamulleri	4,2	3,2	4,4	3,8
Hazırlanmış deriler, postlar ve mamulleri	1,0	1,6	2,1	3,4
Diğer plastikler	3,9	5,0	2,5	3,4
Gübreler	4,3	1,4	3,9	3,2
Elektrikli makine ve cihazlar	4,0	1,0	2,0	3,1
Alkollü ve alkolsüz içkiler	0,0	0,0	0,1	2,6
Metal dışı mineral mamuller (inşaat mal. ve cam eşya)	1,5	2,6	1,8	2,6
Kauçuk mamulleri	0,0	1,5	3,5	2,4
Demir dışı metaller	14,5	0,2	5,5	2,2
Sihhi tesisat, ısıtma ve aydınlatma malzemeleri	0,1	1,2	1,5	2,1
Metal eşya	0,3	0,5	2,6	1,9
Bitkisel ve hayvansal diğer hammaddeler	0,1	0,0	1,1	1,8
Hazır giyim	1,1	0,2	0,4	1,4
Seyahat eşyası	0,0	0,0	0,0	1,3
Hububat ve mamulleri	0,1	0,2	0,7	1,3
Kahve, çay, kakao, baharat ve bunların mamulleri	0,1	0,3	0,7	1,2
Diğer mamul mallar	0,3	0,5	0,3	1,1
Deri, kösele ve ham postlar	0,3	0,6	1,3	1,0
Balık ve diğer deniz ürünleri	0,1	0,2	0,8	0,9
Kimyasal madde ve ürünler	1,0	1,1	0,2	0,7
Diğer	8,8	24,4	10,0	2,7
Toplam	199,4	265,5	504,6	391,6

Kaynak: UN Comtrade, UN Commodity Trade Statistics Database

Tablo 5.4 Başlıca İthalat Kalemlerimiz (milyon ABD Doları)

Madde Adı	2001	2002	2003	2004
Büro makineleri	65,0	119,2	309,2	597,7
Elektrikli makine ve cihazlar	137,6	180,2	284,1	514,9
Haberleşme ve ses kayıt cihazları	40,0	116,3	289,1	511,9
Tekstil ürünleri	139,6	190,3	319,4	457,4
Diğer mamul mallar	108,3	131,2	232,6	361,0
Genel sanayi makine ve teçhizatı ve makine parçaları	62,4	61,0	146,5	266,8
Kömür	29,9	54,9	71,9	154,9
Hazır giyim	34,6	40,4	73,7	143,9
Organik kimyasallar	27,7	44,1	76,7	120,6
Metal eşya	33,2	43,1	70,4	120,1
Belirli sanayilerin özel makineleri	22,8	37,4	126,6	119,4
Ayakkabı	17,4	26,3	54,3	107,7
Taşıt araçları	7,9	12,7	28,5	106,9
Seyahat eşyası	14,1	20,7	38,7	99,8
Metal dışı mineral mamuller (inşaat mal. ve cam eşya)	10,2	16,5	31,7	70,6
Fotoğrafçılık cihazları, optik ürünler, saatler	20,9	33,9	41,0	62,1
Demir ve çelik	16,7	14,6	24,4	61,2
Mesleki, bilimsel ölçü ve kontrol cihazları	6,8	25,8	30,5	53,8
Kauçuk mamulleri	7,9	19,8	48,1	53,0
Enerji üreten makine ve teçhizat	8,5	7,5	22,3	52,8
Boyayıcı maddeler, macunlar, çözücüler, incelticiler	15,0	25,5	32,7	47,6
Dokumaya elverişli lifler ve döküntüleri	2,5	6,9	26,5	38,3
Sıhhi tesisat, ısıtma ve aydınlatma malzemeleri	10,0	10,0	22,9	37,5
Demir dışı metaller	7,1	10,1	18,2	35,0
Mobilyalar	2,6	4,0	11,5	34,0
Organik olmayan kimyasallar	12,8	19,2	26,9	33,2
Eczacılık ürünleri	12,2	13,6	22,5	32,1
Kimyasal madde ve ürünler	10,2	15,9	21,6	31,6
Metal işlemede kullanılan makineler	2,0	2,4	8,9	26,7
Diğer plastikler	3,0	5,0	10,0	23,0
Plastikler (ilk şekillerde)	0,9	3,2	10,0	22,4
Mantar ve ağaç mamulleri	2,2	2,8	5,4	17,4
İşlenmemiş gübre	5,8	11,4	16,0	11,1
Bitkisel ve hayvansal diğer ham maddeler	2,5	5,9	11,8	9,5
Kağıt-karton ve kağıt-karton esaslı mamuller	0,6	1,1	3,4	8,0
Diğer	24,5	33,0	42,2	32,1
Toplam	925,6	1365,9	2610,3	4476,1

Kaynak: UN Comtrade, UN Commodity Trade Statistics Database

Türkiye'nin Çin'e yaptığı ihracatta katma değer oranı düşük, çeşitliliği az, fiyatı dünya pazarlarında belirlenen dolayısıyla dalgalanmalardan etkilenen hammadde ve ara malların ağırlıklı olmasına karşın, Çin'in Türkiye'ye yaptığı ihracatta Büro Makineleri, Elektrikli Makine ve Cihazlar, Haberleşme ve Ses Kayıt Cihazları gibi teknoloji yoğun, katma değer oranı yüksek kalemler ağırlıklarını sürekli artırmış ve 2004 yılında ilk üç sırayı almış durumda. Çin-Türk dış ticaretinde, hem nitelik hem de nicelik açısından dengesiz olan bu durumun Çin'in DTÖ'ye üye olması ile azalması beklenmişse de Türkiye'nin Çin'e ihracatı ithalatını karşılamaktan çok uzak kalmaya devam etmekle kalmamış dengesizlik gittikçe artmıştır.

Bölüm 2'de belirtildiği gibi, 2004 yılında 561 milyar ABD Doları mal ithalatı yapan Çin, dünya sıralamasında üçüncülüğe yerleşti ve bir çok ülke için, özellikle de enerji, gıda ve hammadde tedarik zincirine dahil olan ülkeler için önemli bir pazar haline geldi. Örneğin, Çin, petrol tüketiminin üçte birini daha çok Güneydoğu Asya, Orta Doğu, Latin Amerika ve Rusya'dan; tarım ürünlerini ABD, Kanada, Avustralya ve Brezilya'dan; çelik, demir cevheri, bakır ve alüminyuma olan artan ihtiyacını Latin Amerika, Avustralya ve Afrika'dan karşılıyor (Jun, 2005). Bu durumda Çin'in yalnızca diğer Asya ülkelerinden değil, tüm dünyadan olan ithalatının önemli ölçüde artma eğiliminde olduğunu söyleyebiliriz. Ancak, dünya enerji, gıda ve hammadde tedarik zincirine dahil olmayan Türkiye'nin, Çin'e ihracatını artırarak dış ticaret dengesini sağlaması oldukça güç, bu üç grup arasında tek potansiyel alan ise gıda olarak görünüyor. Bu durumda Türkiye'nin Çin'e yaptığı ihracatı artırmanın bir yolu karşılaştırmalı avantaja sahip olduğu tarım ürünlerini saptaması ve bunların Çin pazarına yönlendirilmesi doğrultusunda çalışması gerekiyor.

2001-2004 döneminde Çin'e karşı olan dış ticaret açığını önemli oranda azaltmayı başaran tek ülkenin Macaristan olduğunu belirtmiştik. Türkiye gibi Macaristan'ın da dünya enerji, gıda ve hammadde tedarik zincirine dahil olmadığı göz önüne alınınca, Macaristan'ın bu başarısının örnek alınabileceği düşünülebilir. Detaylı bir inceleme Macaristan'ın 2004 yılında Çin'e yaptığı toplam 391 milyon ABD Doları tutarındaki ihracatın %46'sının Enerji Üreten Makine ve Teçhizat, %19'unun ise Haberleşme ve Ses Kayıt Cihazları'ndan oluştuğunu gösteriyor (UN Comtrade). Bu durum Türkiye'nin Çin'e yaptığı ihracatı artırmak için Çin'in önemli ithalat kalemleri arasında Türkiye'nin rekabet avantajına sahip olduğu ürünlerin saptanması gibi detaylı bir çalışmayı gerektiriyor.

Dış Yatırım

Türk firmalarının Çin'de plastik, inşaat, gıda ve tekstil alanında az sayıda girişimi bulunmaktadır ve bu yatırımların toplam değeri 25 milyon ABD Doları civarındadır (DEİK, 2005). Çin'de faal olan başlıca Türk firmaları:¹⁴

- ENKA Holding bünyesinde kurulmuş mühendislik, teknolojik çelik imalat ve elektromekanik montaj alanlarında çalışan Çimtaş;
- Koç Holding bünyesinde yağlı radyatör üretimi yapan DemirDöküm;
- "Silk&Cashmere" markasıyla ipek ve kaşmir üretimi yapan Fabeks Dış Ticaret;
- Akman Holding bünyesindeki Golden Meyve Suyu ve Gıda Sanayi;
- Atasay Kuyumculuk;
- Ünsa Ambalaj;
- Şişecam;
- Teba Şirketler grubuna bağlı Tema Dış Ticaret;
- Hipokrat Tıbbi Malzemeler;
- Mozaik Tekstil;
- Zorlu Tekstil;
- Goldaş;
- Garanti Bankası'dır.

Bu firmaların yanı sıra Anadolu Grubu'nun bira, Vestel'in elektronik eşya, Aksa Akrilik'in kimyasal ürünler, Kibar Holding'in demir çelik ve Yeşim Tekstil'in tekstil ürünleri ve hazır giyim, Arçelik'in beyaz eşya alanında yatırım planları bulunmaktadır.

2006 Ocak sonu itibariyle Türkiye'deki Çin sermayeli firmaların sayısı 238'dir (T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, 2006). Sektörel olarak başlıca yatırımlar beyaz eşya, binek araçlar, telekomünikasyon ve plastik alanındadır. Bu sermayenin büyük bir kısmı sadece Çin'den ithalat yapma amacıyla kurulmuş firmalara aittir. Türkiye'de faal olan başlıca Çin firmaları (DEİK, 2005):

- Klima, beyaz eşya ve televizyon üreten HAIER;
- Klima ve buzdolabı üreticisi HİCON;
- Muğla'da Harput Şirketler Grubu'yla montaj fabrikası kurmuş olan motosiklet firması YIYİNG ve GAOMİNG;
- Elkon Elektrik ile İstanbul'da televizyon üretimine başlayan KONKA.

¹⁴Çin'de yerleşik Türk firmalarının tamamı için Tablo Ek.7'ye bakınız.

Çin'de yatırımı olan, bu ülkeyle ticaret yapan ya da yatırım ve ticaret yapmayı düşünen firmalar, Türkiye ve Çin arasındaki ticari ve ekonomik ilişkilerde karşılaşılan başlıca sorunları,

- fikri mülkiyet hakları,
- mevzuat,
- bürokrasi,
- iç pazara giriş hakkı,
- standartlar ve
- bankacılık işlemleri

başlıkları altında sıralamaktadır. Bunlar hakkında detaylı bilgi için Dış Ekonomik İlişkiler Kurumu-DEİK'in 2005'te yayımladığı Çin Ülke Bülteni'ne bakılabilir. Bu sorunları aşarak Çin pazarına girmek dünya çapında bakıldığında çoğunluğu küçük ve orta ölçekli sayılan Türk firmaları için zor görünmekle birlikte, bu şirketlerin güçlü ulusal örgütlenmelerin içinde yer almaları bir fırsat yaratabilir. Bu şirketler, sektör içinde veya sektörler arasında, bir araya gelip kaynaklarını paylaşırlarsa; örneğin bir merkez kurarak sözleşme görüşmeleri, tedarikçi listeleri ve kalite standartları ile ilgili bilgileri ortak kullanıma açarlarsa sorunları aşmaları daha kolay olur. Bundan başka, ulusal örgütler, Çin'deki endüstri parklarının ve kalkınma bölgelerinin sahipleriyle temasa geçerek küçük ve orta ölçekli işletmelerin tesisleri ortak kullanabilecekleri üretim merkezleri kurmalarını kolaylaştırabilirler. Çin endüstri parklarıyla işbirliği, üye şirketlerin altyapı ve yönetim kaynaklarının ortak kullanarak kuruluş aşamasını kolay atlatmalarını sağlayacağı gibi pazar araştırmalarının, satış temsilcilerinin ve dağıtım kanallarının ortak kullanımı ile ölçek ekonomilerinden yararlanmalarını da sağlayabilir (Orr, 2005).

DEİK'in yine aynı bültende aktardığına göre, Türkiye'nin Çin'e olan ihracatının miktar olarak artırılması ve ürün bazında çeşitlendirilmesi amacıyla Dış Ticaret Müsteşarlığı'nın 2005 yılında başlattığı "Asya-Pasifik Stratejisi" çerçevesinde çalışmalar sürdürülmekte ve bu bağlamda "Çin Pazar Araştırmaları" programı yürütülmektedir. Bu araştırma, inşaat malzemeleri, otomotiv yan sanayi, demir-çelik ve diğer maden ve metal, kimyasallar, işlenmiş gıda ürünleri, hazır giyim ve tekstil makineleri ile müteahhlik sektörünün Türkiye ihracatı açısından potansiyel arz ettiğini tespit edilmiştir.

2001 yılında Türkiye Çin tarafından Çinli turistlerin gidebileceği ülkeler listesine alınmıştır. Dünya Turizm Örgütü raporlarına göre Çin önümüzdeki yıllarda dünyanın en fazla turist

gönderen ülkesi olacaktır. Bunun Türkiye'nin Çin ile ticaret açığını kapatması için bir fırsat oluşturabileceği öngörüsünde bulunulmuşsa da bugüne kadar Çin'den gelen turist sayısında önemli bir artış olmamıştır.

Çin ve Türkiye arasındaki ticaret ve yatırım ilişkilerini artırma çabalarının yanında üçüncü ülkelere yönelik işbirliği olanakları da değerlendirilmeli. Bu olanaklar arasında Türkiye üzerinden üçüncü ülkelere Çin mal ve hizmetlerinin sunumu ile örneğin, Rusya, Orta Asya ve Ortadoğu'da, ortak yatırım projeleri geliştirilmesi sayılabilir (Öğütçü, 2004). Çünkü Öğütçü'nün aktardığına göre, Çinlinin gözünde Türkiye AB pazarına giriş kapılarından birisi; Ortadoğu ve Kafkas petrolü ile ilgili tedarik güvenliği senaryolarında önemli bir ülke; ve ayrıca Çin'den başlayıp Orta Asya'yı boydan boya geçerek Türkiye üzerinden Avrupa'ya uzanması öngörülen "İpek Demiryolu" projesinin taraflarından.

REFERANSLAR

- 1- Adhikari, R. ve Yongzheng Y., September 2002, "What Will WTO Membership Mean for China and Its Trading Partners?", *Finance and Development*, IMF, V39, No.3.
- 2- Asian Development Bank, 2005, "Key Indicators of Developing Asian and Pasific Countries China", *Asian Development Bank*.
- 3- Buckley P. J., J. Clegg, A. R. Cross and H. Tan, 2005, "China's Inward Foreign Direct Investment Success: Southeast Asia in the Shadow of the Dragon", *The Multinational Business Review*, V13, No.1.
- 4- China Statistics Press, 2004, "China Population Statistical Yearbook", <http://www.friedlnet.com>
- 5- "Country Commercial Guide 2002 – China", 2002, The U.S. Commerce Department, Commercial Service.
- 6- "Country Brief: People's Republic of China", *Worldbank*, 2002.
- 7- "Country Economic Review: People's Republic of China", 2002, *Asian Development Bank*.
- 8- DEİK, 2003, "Türkiye-Çin Ticari ve Ekonomik İlişkileri", www.deik.org.tr
- 9- DEİK, 2005, "Çin Ülke Bülteni", www.deik.org.tr
- 10- "European Competitiveness Report 2004", 2004, Ch. 5, "The Challenge to the EU of a Rising Chinese Economy".
- 11- Farrell D., P.Gao and G. R. Orr, 2004, "Making Foreign Investment Work for China", *The McKinsey Quarterly 2004 Special Edition: China Today*.
- 12- Farrell D., A. Puro ve J. K. Remes, 2005, "Beyond Cheap Labor: Lessons for Developing Economies", *The McKinsey Quarterly 2004 Special Edition: China Today*
- 13- "Global Competitiveness Report 2002-2003", World Economic Forum, www.weforum.org.
- 14- Huang, Y., 2006, "Are China and India Performing Well Relative to their Competitive Potential?", *Global Competitiveness Report 2006-2007*, World Economic Forum
- 15- İhracatta Rekabet Kıyaslaması, REF (TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu) Uygulaması, <http://www.ref.sabanciuniv.edu>
- 16- İlhan Kıbrıs, A., 2003, "Çin Halk Cumhuriyeti 1978'den Günümüze", REF Çalışma Metni.
- 17- Invest in China, 2005, <http://www.fdi.gov.cn>

18- Invest in China, 2004, "An Overview of Chinese Absorption of Foreign Direct Investment in 2003", <http://www.fdi.gov.cn>

19- International Trade Statistics, 2005, WTO.

20- "Is the Wakening Giant a Monster?- China's Economy", 2003, *The Economist Special Report*.

21- Jefferson, G. H., 2005, "R&D and Innovation in China: Has China Begun its S&T takeoff?", *Harvard China Review*, Spring:05, pp. 44-50.

22- Jun, F., 2005, "Can the Growth of the Chinese Economy Be Sustained?", *Harvard China Review*, Spring:05, pp. 52-56.

23- Lardy, N., 2001, "Issues in China's WTO Accession", The U.S.- China Security Review Commission Testimony, *The Brookings Institution Foreign Policy Studies*.

24- Li, Y., 2002, "China's Accession to WTO: Exaggerated Fears?", *UNCTAD Discussion Paper*.

25- Lin, Y., 2002, "Economic Institutional Change in Post-Mao China. Reflections on the Triggering, Orienting, and Sustaining Mechanisms" *The Chinese Economy*, :V.35, No.3, pp.26-51.

26- Major FDI Indicators, *UNCTAD*.

27- Milliyet Gazetesi, 2006, "Türk yatırımcılar Çin Seddi'ni aştı", 11 Haziran 2006

28- MOFCOM, Ministry of Commerce of the People's Republic of China, <http://english.mofcom.gov.cn>

29- OECD, 2006, "Economic Survey of China 2005: Key Challenges for the Chinese Economy".

30- OECD, 2005, "International Investment Perspectives".

31- OECD, 2003, "China: Progress and Policy Challenges".

32- Orr, G., 2005, "In China, Opportunity Knocks for Small Businesses", *The McKinsey Quarterly 2005*.

33- Öğütçü, M., 2004, "Türk-Çin Rekabeti Ortaklığa Dönüştürülebilir", *Dünya*.

34- Öğütçü, M., 1995, "2000'li Yıllara Doğru Yeni Ekonomik Süper Güç: Çin", *TÜSİAD*, TÜSİAD T/95, 7-182.

35- Pitsilis E. V., J. R. Woetzel, and J. Wong, 2004, "Checking China's Vital Signs", *The McKinsey Quarterly Special Edition 2004: China Today*.

36- Shafaeddin, M., 2002, "The Impact of China's Accession to WTO on the Exports of Developing Countries", *UNCTAD Discussion Paper*.

37- So, A. Y., 2002, "Guest Editor's Introduction", *The Chinese Economy*, V.35, No.3, pp.3-25.

38- "The World Fact Book, 2002, China", United States Central Intelligence Agency.

39- Schmidkonz, C., 2005, "The Chinese Challenge" THINK!DESK.

40- T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.hazine.gov.tr>

41- Trade Statistics, WTO, *World Trade Organization*.

42- Tseng W. ve H. Zebregs, 2002, "Foreign Direct Investment in China: Some Lessons for Other Countries", *IMF Policy Discussion Paper*.

43- UN Comtrade, UN Commodity Trade Statistics Database, UN Statistics Division, <http://unstats.un.org/unsd/comtrade>

44- UNDP, 2006, "China Human Development Report 2005", UN Development Programme China, www.unchina.org

45- UNDP China, 2002, "China's Population: the Increasing Proportion of Elderly People", UN Development Programme China, www.unchina.org

46- UNDP China, 2001, "Poverty in China", UN Development Programme China, www.unchina.org

47- Wei-wei, Z., 1999, "Transforming China", *Palgrave Publishers*, New York, NY USA.

48- "World Competitiveness Yearbook 2003", IMD, Switzerland, www.imd.ch

49- World Bank, 2006, "China Quarterly Update", *World Bank Group*.

50- World Bank, 2006, "China Quick Facts", *World Bank Group*.

51- World Bank, 2005, World Development Indicators Database, *World Bank Group*.

52- WDI Online, World Development Indicators Online, *World Bank Group*.

53- Zebregs, H. ve Wanda T., 2002, "Foreign Direct Investment in China: Some Lessons For Other Countries", *IMF Policy Discussion Paper*.